

A KISTÉRSÉGEK GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI JELLEMZŐI ÉS TRENDJEI ÉSZAK-DUNÁNTÚLON

(Economic and Social Features and Trends of the Small Regions in
Northwest Transdanubia)

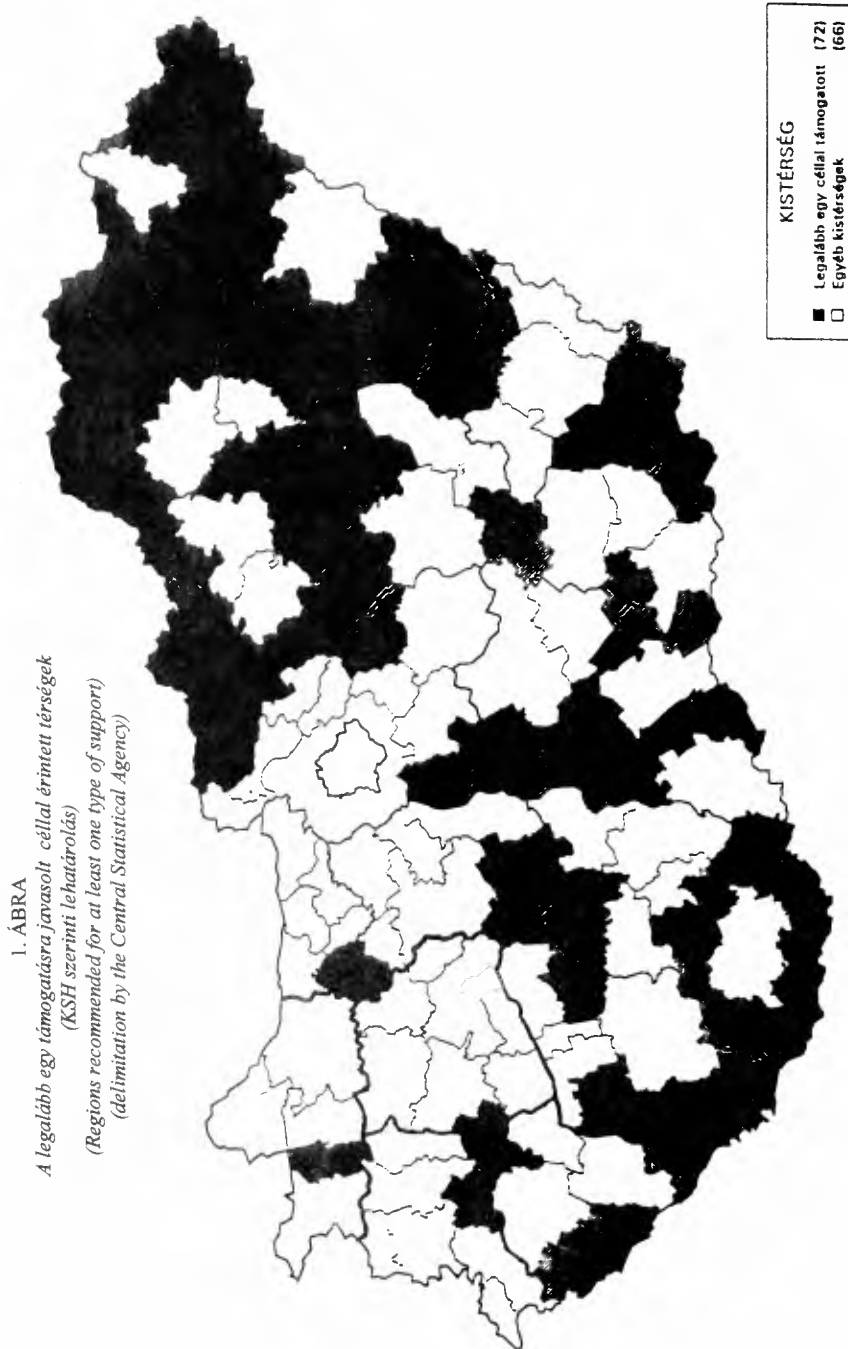
SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN

1. A régió területi egységeinek helye az országos vizsgálatok tükrében

Az önkormányzati törvény életbe lépésével megszűnt a városkörnyék beosztás, s mind a KSH szintjén, mind egyéb adatszolgáltatás szintjén településszintű, illetve megyei és országos szintű adatok álltak csak rendelkezésre a területi vizsgálatokra. A 90-es évek elejétől szinte az atomizációval egyidőben elindult a kistérségi szerveződés, mely az alulról, a település önkormányzati szintről indult. Teljesen önkéntes alapon alakultak meg a kistérségi szervezetek, szövetségek, társulások, vagy aminek éppen neveztek magukat. Ugyanakkor szinte egyidőben jelentkezett az az igény, hogy a megyénél kisebb, de a településszintnél nagyobb területi egység vizsgálatára sor kerüljön, s ez főleg a vonzásközpontok térségét jelentse. Így 1994-re a KSH elkészítette a maga vonzáskörzeti beosztását, mely többnyire a korábbi városkörnyék-beosztást követi. Bár e KSH körzeteket a KSH kiadványokban kistérségként említik, s ennek alapján 138 ún. kistérségről szólnak, valójában a kistérség fogalom az utóbbi években a kistérségi szerveződések által létrehozott területi egységeket jelölte. Így úgy vélem, helyesebb, ha a továbbiakban az 1994. januári KSH területi beosztás elemeit egyszerűen KSH körzeteknek, vagy városkörnyéki beosztásnak nevezzük.

A 138 definiált körzet mindegyikében legalább egy város található. Az általunk vizsgált Észak-Dunántúl négy megyéjében a körzetek száma 27, a települések száma 869, melyből az 1995. évi állapotot tekintve 30 település városi jogállású, és a 27 KSH körzet közül háromban két város található; a soproni körzetben Sopron és Fertőd, a kőszegi körzetben Kőszeg és Csepreg, valamint a Keszthely-hévízi körzetben Keszthely és Hévíz.

A KTM számára a Országos Területfejlesztési Konceptió Irányelveit megalapozó anyag a 138 térséget besorolja a különböző térségtípusokba, összesen 10 beavatkozási típust határoz meg. A koncepció Észak-Dunántúl négy megyéjének körzetei hat típusba sorolódnak a különböző szempontok szerint. Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye egész területe a határmenti térség típusba tartozik, s ezen belül is azon altípusba, amelyre a Phare-Interreg II. program kiterjed. A társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségtípusba csupán a Vas megyei vasvári körzet, s a Zala megyei lenti-i, letenyei körzetek tartoznak. A kapuvári, a sümegi és a zalaszentgróti és lenti-i körzetek a mezőgazdasági (rurális) térség kategóriába tartoznak. A magasan tartós munkanélküli körzetek típusába Sümeg és Letenye körzete tartozik.

Forrás: Nemzeti Területfejlesztési Konceptió 1996. március

Győr-Moson-Sopron és Vas megyét érinti a környezeti szempontból kiemelten kezelendő típus, ahova a Fertő-Hanság térsége, a Kőszeg-Hegyaljai Üdülőkörzet és Szigetköz tartozik, az utóbbi mint a Dunai Vizierőmű projekt által érintett terület egyike. A 27 KSH körzet közül csupán 6 olyan körzetet említ az anyag, mely valamely támogatásra javasolt. Tehát az ország egészét vizsgálva meglehetősen homogénnek tűnik az ország észak-nyugati része, hiszen 21 térség semmilyen támogatási típusba nem tartozik (1. ábra).

1995-ben a KSH kiadványaként elkészült a Kistérségi vonzáskörzetek című kiadvány, mely a térszerkezetet vizsgálja, s tipizálja az ország 138 körzetét. Négy típus kerül meghatározásra, az első típus az ún. *vállalkozói, ipari típus*, ahova azok a körzetek tartoznak, amelyekben a kilencvenes évek elején az eszközigenyes ipari nagyvállalatok dominanciája viszonylag jó vállalkozási potenciállal párosult. Ebbe a négy megye 27 kistérségből 14 tartozik, Győr-Moson-Sopron megyében csornai körzet kivételével valamennyi, Vas megyében hétből öt, Veszprém megyében 9 körzet közül csak 2 tartozik ide, míg Zala megyei körzetek közül három (Kistérségi Vonzáskörzetek 1995).

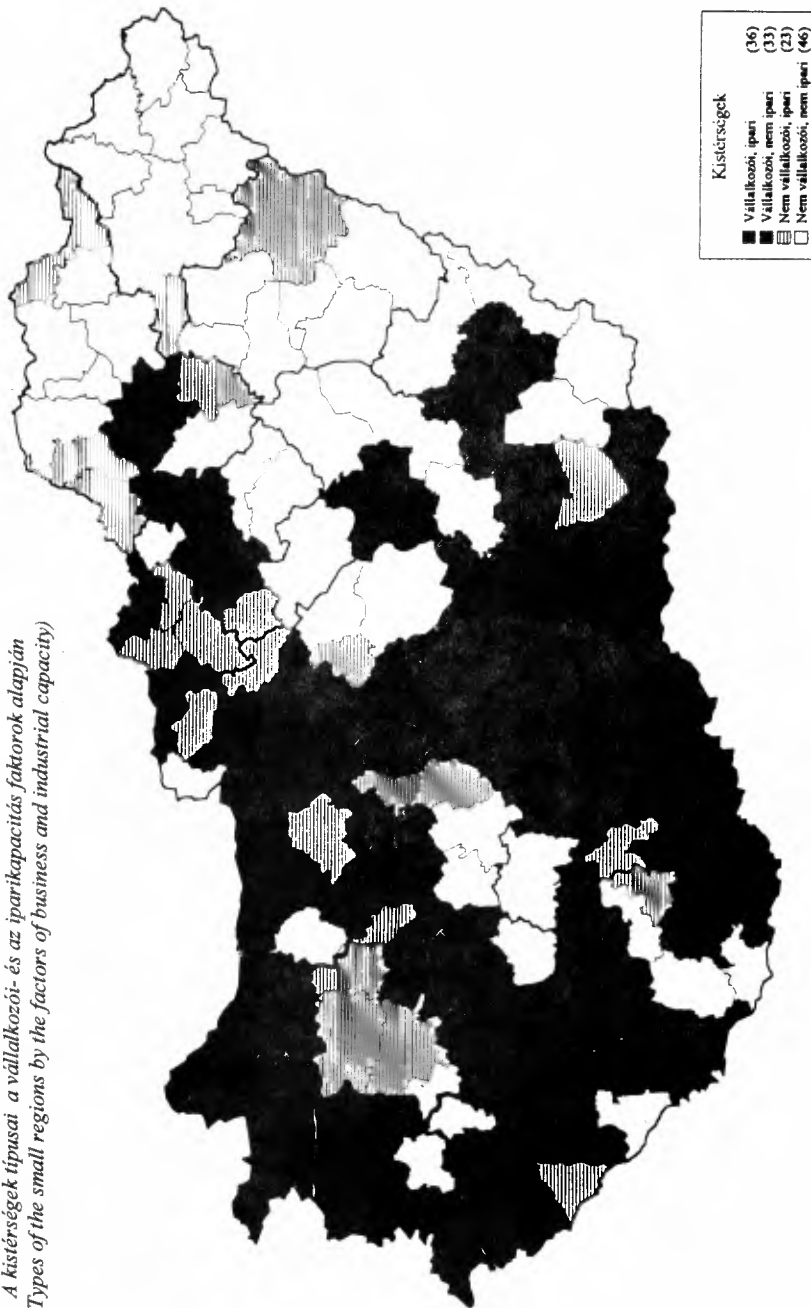
A második típus a *vállalkozói, nem ipari klaszter*, ide a nem ipari körzetek tartoznak, amelyekben a kilencvenes évek elején az eszközigenyes ipari nagyvállalatok hiányoztak, de többnyire az idegenforgalom területén a vállalkozási potenciál magas. Ezt a csoportot a *celldömölki, a csornai, a Keszthely-hévízi, a balatonfüredi és Balatonalmádi és térsége* alkotják (Kistérségi vonzáskörzetek 1995).

A harmadik klaszter a *nem vállalkozói, ipari körzetek klasztere*. Ezekre a körzetekre még a kilencvenes években is a nagyvállalatok dominanciája a jellemző, s ez nem párosult vállalkozási potenciállal. A számítások szerint ide sorolódott a régióból a *pápai, a zirci, az ajkai, a várpalotai és a letenyei körzet*.

A negyedik klaszter a *nem vállalkozói, nem ipari körzetek* csoportja, ezekben a körzetekben sem a nagyvállalatok, sem a vállalkozási potenciál nem jellemző. A régióból három körzet, a *vasvári, a zalaszentgróti és a sümegi* tartozik ebbe a csoportba.

A KTM számára készült, a *területfejlesztési koncepció irányelveit* megszabó anyag és a *KSH Kistérségi Vonzáskörzetek* című anyagok abban *sugálnak azonos véleményt*, miszerint az Észak-Dunántúli régió meglehetősen kedvező helyzetben van, az ország többi részéhez képest, s e régió meglehetősen *homogén* (2. ábra). Ugyanakkor a 27 körzet egyenkénti megítélése, illetve a különböző típusokba sorolása már nem egyértelmű a két anyagban, sőt *ellentmondásokat is találunk*. Például, míg a KTM anyag rurális térségek közé sorolja a kapuvári körzetet, addig a KSH vizsgálat a vállalkozói, ipari klaszterbe helyezi, vagy hasonlóan a Lenti és térsége az egyik anyagban a vállalkozói, ipari csoportba tartozik, a másik vizsgálat szerint viszont rurális, illetve társadalmilag, gazdaságilag elmaradott térség.

2. ÁBRA
A kistérségek típusai a vállalkozói- és az iparikapacitás faktorok alapján
(Types of the small regions by the factors of business and industrial capacity)

Forrás: Kistérségi vonzókörzetek KSH, Bp. 1995.

A négy megyére kiterjedő fejlesztési koncepció nem kezelheti a fenti anyagok eredményei alapján a térség 27 vonzáskörzetét, árnyaltabb, a helyi állapotokat kellően ismerő és a differenciákat erősebben kiemelő elemzésre van szükség. Még a 27 körzetet vizsgálva is felfedezhetünk lényeges differenciákat, például a vállalkozói, nem ipari típusba sorolt Balaton menti körzetek teljesen más gazdasági milliőt mutatnak, mint az ugyanebbe a csoportba tartozó celldömölki vagy csornai térség.

Az árnyaltabb vizsgálat úgy érhető el, hogy több változót figyelembe véve a városkörnyékeknél homogénebb téregységeket vizsgálunk. Hogyan lehetséges ez? A fent említett *alulról építkező térszerveződéseket figyelembe kell venni, hiszen ezek sok esetben az összetartozás történelmi gyökereiből, az identitás tudatukból, az azonosságukból táplálkoznak.* Nem szabad semmisnek tekintenünk a 90-es évek első felében elindult önkormányzati térségfejlesztő társulásokat, szövetségeket, hiszen ezekben *a tájtudat, és az azonos társadalmi-gazdasági adottság* testesül meg. Ezen szellemben határoltuk le a kistérségeket, melyeknek a száma a KSH körzetek számánál több, majdnem duplája annak, összesen 48.

A vizsgálatunk e 48 kistérségre terjed ki, s mindenegyes kistérséget a demográfiai állapot, a munkaerő kínálat, illetve munkanélküliség, a gazdasági aktivitás, az ipar és mezőgazdaság, a turizmus és az infrastruktúra jellemzőin keresztül vizsgáljuk. Mindenegyes vizsgálati csoportra külön adatbázist építettünk fel, ennek segítségével jellemezzük a térségeket, majd a faktor- és klaszteranalízis segítségével tipizáljuk azokat. Az így kialakított típusokra javaslatot teszünk a fejlesztés azon irányaira, melyek a helyi adottságok, a helyi erőforrások kihasználását helyezik az első helyre.

2. A kistérségek bemutatása, különbségek és hasonlóságok

A négy megyére kiterjedő régióban 48 kistérségből 10 kistérséget Veszprém megyében, 11-et Vas megyében, 13-at Zala megyében és 14-et Győr-Moson-Sopron megyében definiáltunk. E kistérségek lehatárolásánál, - mint ahogyan a fentiekben említettük - a tájtudatot, a már meglévő kistérségi szerveződéseket éppenúgy figyelembe vettük, mint a városok körül kialakult, s létező vonzáskörzetet. Úgy véljük, éppen ezek a szempontok segítik a tulajdonképpen létező, de a KSH körzetbeosztás során elmosódó, nagyobb téregységen belüli éles differenciák felszínre kerülését, s majdani kezelését. Az, hogy az elsődleges cél nem a térségek aprózódása volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a régiót érintő Balaton part a KSH beosztás szerint öt kistérséghez tartozik, ezen beosztás szerint pedig háromhoz. Ezt éppen azért tehetjük meg, mert a Veszprém megyei településszintű vizsgálatok a Balaton part homogenitását mutatja. Ugyanakkor a Balaton-felvidék mikrokörzet ugyanúgy más jegyeket tartalmaz a Balaton parthoz képest, mint Dél-Rábaköz Csorna közvetlen vonzáskörzetéhez képest.

A KSH körzeteknél jóval több kistérség Zala és Győr-Moson-Sopron megyében található, ez az aktív kistérségi szerveződéssel kapcsolatos, s azzal, hogy Győr-Moson-Sopron megye déli sávja éppen a városhiányossága miatt, határátkelőhely hiánya miatt (Alpokalja) tipikusan belső perifériális jegyeket hordoz. De ezt az állapotot megtaláljuk Veszprém, Vas és Zala megye egyes megyehatár menti területein is. Ezek mind infrastrukturálisan, mind gazdaságilag hátrányos jegyeket

mutatnak, s így rajzolódik ki a három megyehatár találkozásánál a lokális gazdasági és infrastrukturális minimumpont, a régió "teknője".

A kistérségek nagyságrendje széles skálán mozog. A legkevesebb települést magába foglaló kistérség a Mosoni sík, a legtöbbel rendelkező Zalaegerszeg térsége, melyhez 50 település tartozik. Természetesen az egyes térségek népességszáma nem követi ugyanezt a sorrendet, a legkevesebb népességű a Kerkamente, valamivel több, mint 4000 fővel, s természetesen legnagyobb népességű a régió legnagyobb városát Győrt tartalmazó kistérség, azaz Győr és vonzáskörzete. Egyébként a legnagyobb népességszámú kistérségek népességszám szerinti sorrendje megegyezik a bennük lévő városok népesség számának sorrendjével. Az átlagos településnagyság is meglehetősen nagy különbségeket hordoz. A legkisebb településnagyság az Őrség kistérségre jellemző, mely 345 fő/település, de Kerkamente és Belső-Göcsej átlagos településnagysága sem éri el az 500 főt, természetesen az átlagos településnagyságok azokban a kistérségekben nagyok, amelyben nagyváros található.

2.1. A demográfiai jellemzők a régió kistérségeiben

A régió népessége 1990 és 1994 között 1820 fővel csökkent. Ez önmagában ugyan nem kevés, de ha az országos tendenciákhoz viszonyítjuk, akkor ez nem túl jelentős. Három fő jellemzőt vizsgáltunk meg, a népesség változását 1990 és 1994 között, ugyanezen két évre a vándorlás egyenlegét, s az öregségi indexet.

Pontosan a kistérségek felében, azaz 24 kistérségben nőtt a lakosságszám, melyek közül 14-ben a vándorlás trendje is kedvező volt. *A legnagyobb népességnövekedés és a legnagyobb pozitív vándorlási egyenlegek* is ezeket a térségeket érintik. Ezek a térségek: *veszprémi, celldömölki, várpalotai, letenyei és győri térség*, valamint a *Szigetköz*. Az 1000 főre vetített népességszám-változás már nem egyezik meg ezzel a sorrenddel, például a Fertőmente értékei a legkedvezőbbek.

A Balaton mentét, a szombathelyi, a zalaegerszegi és soproni régiót abszolút mértékben a legnagyobb a népességnövekedés jellemzi. Ezeknek a térségeknek a vándorlás egyenlege már 1990-ben is a zalaegerszegi térség kivételével, pozitív volt, és 1994-re a bevándorlási kedv tovább növekedett. Győr-Moson-Sopron megyében a három kisváros térségében az elvándorlás tendenciává vált, míg Sopron, Győr térsége a korábbi is pozitív bevándorlási mértéket tovább tudta növelni. Külön figyelmet érdemelnek a megye város nélküli térségei, mert a Dél-Rábaköz és a Mosoni-sík kivételével valamennyi 1994-re pozitív vándorlási egyenleget mutatnak.

Vas megyében *Szombathely és Kőszeg térségébe erős a bevándorlás* mind 1990-ben, mind 1994-ben. Ennek ellenére Szombathely és térsége nem tudta növelni népességét. Szentgotthárd és Vasvár térsége meg tudta változtatni az 1990-es elvándorlási irányt 1994-re bevándorlásra, de *a sárvári, celldömölki, őriszentpéteri és a jánosházai kistérségre továbbra is az elvándorlás a jellemző.* A megye két legkedvezőtlenebb korstruktúrájú kistérsége az *Őrség és Jánosháza térsége.*

Veszprém megye helyzete különbözik a másik három megyétől, mivel az egész régió legkedvezőbb demográfiájú megyéje. A volt ún. ipari tengelyhez tartozó települések ma is kedvező korstruktúrát hordoznak, így az ajkai, várpalotai,

veszprémi, de még a tapolcai térségben is kedvező a korstruktúra, ennek megfelelően a kedvező természetes szaporodás, amelyből adódik a népesség növekedése. Az ipar válságba kerülése miatt az ajkai, sümegi és zirci kistérségben az elvándorlás mértéke jelentős, 90-es évek elején még várpalotai térségre is ez volt a jellemző. *Kedvelt térséggé vált, mint ahogyan azt a bevándorlási értékek mutatják, a Balaton-mente, a pápai és a veszprémi kistérség.*

Zala megye az aprófalvas volta miatt, s az évtizedeken keresztül folyó demográfiai erózió miatt nehéz helyzetben van. Különösen nagy a népességfogyás Belső-Göcsejben, zalaegerszegi és a nagykanizsai térségben. Sajnos öt kistérségben az elvándorlás tendenciája 1990-től sem változott, ma is negatív, s a vándorlásból adódóan *a legtöbb népességet veszítő két kistérség éppen Belső-Göcsej és a nagykanizsai térség.*

A népességre legjellemzőbb hét fajlagos változó segítségével faktor és az azt követő klaszteranalízis módszerével a kistérségeket tipizáltuk. Az eljárás során négy faktort határoztunk meg, melyek együttesen az eredeti változók információtartalmának 89%-át magyarázzák.

Az első faktor leginkább az iskolai végzettség változóval azonosítható, de alakítja még az aktív népesség változó is. A második faktort egyértelműen a vándorlás faktorának nevezhetjük, hiszen a 90-94-es évek vándorlási tendenciája, illetve a 1994. év vándorlási egyenlege változók alakították ki. A harmadik faktor az öregségi index faktora, míg a negyedik az 1990-94 évek közötti népességváltozásé. Az egyes térségekhez rendelt faktorpontértékek alapján a klaszteranalízis segítségével tipizáltuk az egyes térségeket. Öt csoportot állapítottunk meg, melyeket röviden jellemezzük.

1. csoport: Legkedvezőbb népességstruktúrával rendelkező térségek:

E csoportnak hét tagja van; *mosonmagyaróvári, répcelaki, tapolcai, várpalotai, veszprémi, ajkai térség és a Mosoni-sík települései.* Kivétel nélkül rájuk a kedvező korstruktúra jellemző, ugyanakkor népességüket nem tudják növelni, mert Veszprém és Mosonmagyaróvár térségének kivételével a csoport valamennyi tagjára a magas elvándorlási értékek a jellemzők. Viszont a kedvező korstruktúra miatt az elvándorlás megállítására esetén még népességnövelő térségekké is válhatnak.

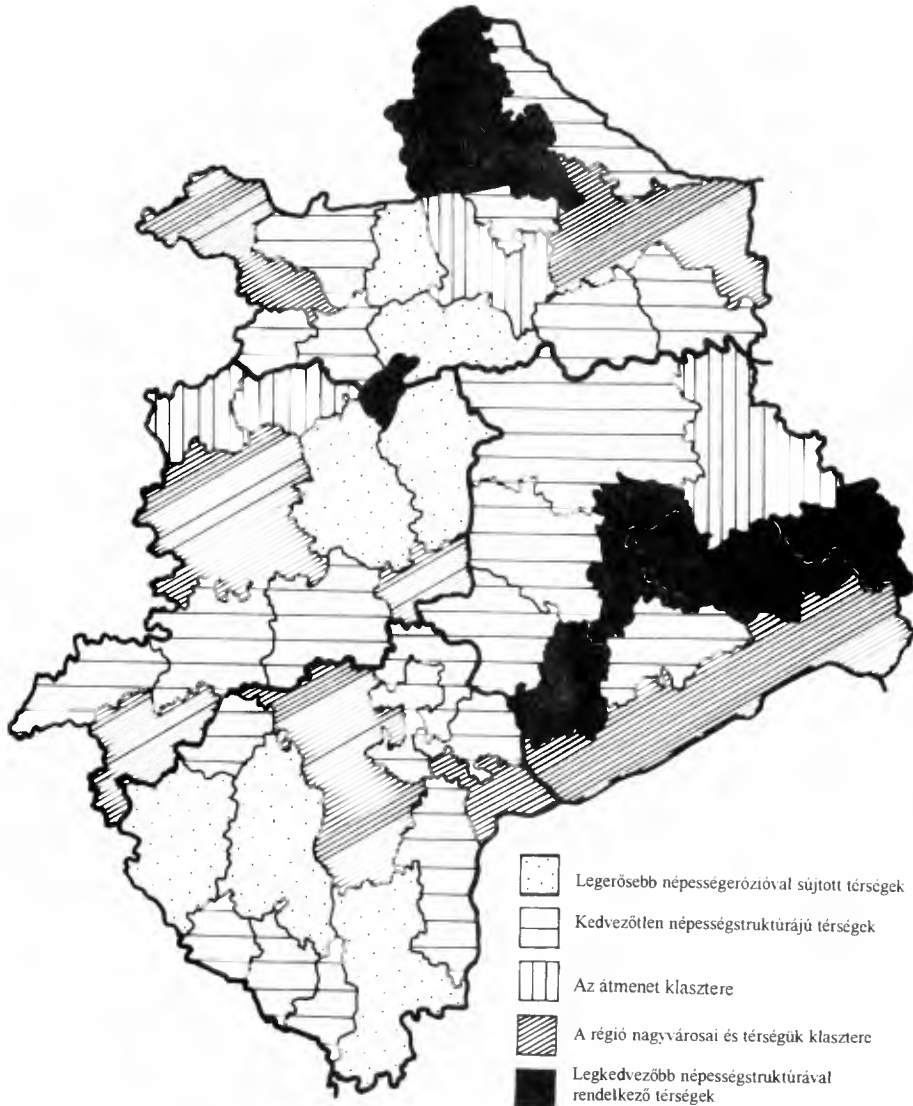
2. csoport: A régió nagyvárosai és térségük a klasztere

Elsősorban az első faktor, azaz az iskolai végzettség kiugróan magas faktorpontértékei alakították, másodsorban a pozitív vándorlási egyenleg jellemző rájuk. A csoport tagjai: *Sopron, Győr, Zalaegerszeg és Szombathely nagyvárosok és térségeik, valamint a Balaton térsége,* mely a Balaton-mente és Keszthely-Hévíz két kistérséget foglal magába.

3. csoport: Az átmenet klasztere

Csupán négy kistérség tartozik ehhez a csoporthoz; *csornai, Csepreg-büki, kőszegi és a zirci kistérség.* A fő jellemző az, hogy inkább a kedvezőtlen népességstruktúrájú csoporthoz áll közelebb, de már az elvándorlás megtorpant, a népesség korstruktúrája kedvezőbb jegyeket hordoz.

3. ÁBRA
Térségi típusok a demográfiai jellemzők alapján (Factor- és klaszteranalízis eredményei szerint)
(Regional types by demographic characteristics) (by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

4. csoport: Kedvezőtlen népességstruktúrájú térségek

A legnépesebb klaszter, tagjainak száma 22. A falusi térségekre jellemző hátrányos demográfiai viszonyok hordozói, az elöregedés, az elvándorlás, s ezekkel együtt a népességvesztés jellemző rájuk. A kisvárosok és térségeik (*Sümege, Körmend, Vasvár*) éppúgy beletartoznak, mint a város nélküli térségek (*Sokoróalja, Balaton-felvidék, Tóköz, Mura-mente*). Ezek a kisvárosok éppúgy hátrányos népességstruktúrárt hordoznak, mint a környezetük, nem jelentenek térségük számára jelentős vonzerőt, emiatt a népességerózió folyamata egész térségükre jellemző, a népesedési folyamatok kedvezőtlen irányúak.

5. klaszter: Legerősebb népességerózióval sújtott térségek

A klaszter tagjainak a száma kilenc, tagjai; Kapuvár, Celldömölk, Sárvár, Óriszentpéter, Jánosháza, Nagykanizsa térsége, valamint Dél-Rábaköz, Göcsej-Örség-Hetés vidéke, és Belső-Göcsej. Bár egyik faktoruknak az értéke sem kiugróan magas, illetve alacsony, de mindenesetesen faktorpontjuk negatív, azaz a kedvezőtlen iskolai végzettséghez az elvándorlás, az elöregedés párosul. Az elvándorlás tendenciáját az utóbbi négy évben sem tudták kedvezőbbé tenni, s mindezek együtt a térségben a népesség további csökkenését idézik elő. A térségek klaszterekbe való sorolását mutatja a 3. ábra.

2.2. A kistérségek munkaerőstruktúrája

A népesedési folyamatok mellett egy térség gazdasági viszonyaira erősen hat, illetve visszahat az adott térségben a munkaképes korúak aránya a népességen belül, a munkanélküliek aránya, nemek szerinti összetétele. A munkanélkülieknek nyújtott önkormányzati támogatás mértéke is jó jelzőszám egy-egy térség munkaerő ellátottságára, az önkormányzat feladataira, túróképességére, a munkanélküliség kezelésére, annak szükségességére.

A régió egészének munkaerőpiaci feltételei jók, hiszen ez az a régió, ahol Budapest után legalacsonyabb a munkanélküliségi ráta, a munkaerőpiac a legélénkebb. De a régióon belül a kistérségek között az adatok elemzése közben vehetjük csak észre a jelentős differenciákat. A legkedvezőbb helyzetben Győr-Moson-Sopron megye van, míg Veszprém és Zala megye a régióon belül a hátrányosabb munkaerőpiaci feltételekkel rendelkezik.

Győr-Moson-Sopron megye összes kistérségében a munkanélküliségi ráta az országos átlag alatt van, a régió átlagot is csak két kistérség haladja meg (Sokoróalja és Mosoni-sík), de az eltérés csupán 1-2%.

A régióban az egyes kistérségek munkanélküliségi rátája nagy szóródást mutat, a differencia közel ötszörös, míg Sopron térségében ez az érték 3,79, addig a régió legalacsonyabb értéke Kerkamente kistérséget jellemzi, ahol a ráta értéke 17,58.

Vas megyében négy kistérség munkanélküliségi rátája magasabb a régió átlagánál, míg Zalában és Veszprémben két-két kistérség, mindegyik esetben a megye két-két nagyvárosának vonzáskörzete esetében alacsonyabb a munkanélküliségi ráta a régió átlagánál, a többi térségben magasabb. *A legmagasabb értékek a város nélküli, rurális, hátrányos helyzetű térségekben mérhetők, mint például Somló-körméke (16,8%), Kerkamente (17,6%), és Zalakar (16%) térségében.*

Az előzőhöz hasonló értékeket kapunk, ha a munkanélküliek számát a lakosságra vetítjük. De ez az érték már a demográfiai struktúrával is szoros összefüggést mutat, hiszen ahol kedvezőbb a korstruktúra, ott a potenciális munkanélküli réteg is szélesebb, így a lakosságra vetített fajlagos érték is magasabb. Ez tükröződik Veszprém megye esetében, ahol a mindegyik vizsgált megyénél fiatalabb a népesség, szélesebb az aktív réteg, s a megye valamennyi kistérségében az átlag körül, vagy az átlag fölött van az 1000 lakosra jutó munkanélküliek aránya. Így lehet, hogy míg Várpalota és térségében ez az arány 67,5%, addig az előregedett Belső-Göcsejben 47%.

A munkaerőerőpiaci helyzetre, az új munkahelyek betöltésének lehetőségére enged következtetni a tartós munkanélküli réteg aránya, a 180 napon túl regisztráltak, a jövedelempótló támogatásban és az önkormányzatoknál szociális segélyben részesítettek fajlagos értéke. *A tartós munkanélküliség főleg a hátrányos helyzetű, rurális kistérségekre jellemző, mint a vasvári, sümegi, Somló-környéki, Kerka-menti, és a ZalaKar kistérségek.* Az ipari térségek közül a tartós munkanélküliségre, a pangó munkaerőpiacra csak a *várpalotai kistérség* értékei utalnak. E térségben mind a tartós munkanélküliek aránya, mind az önkormányzatok által szociális támogatásra fordított összeg kiugróan magas.

Az önkormányzatok által szociális segélyben részesítettek aránya három kistérségben az átlagnál jóval magasabb, ezek a térségek; a Győr-Moson-Sopron megyei Kavicsstakaró kistérség és a Vas megyei Őriszentpéter és Jánosháza környéki térségek. Mindháromban magas a cigány lakosság aránya.

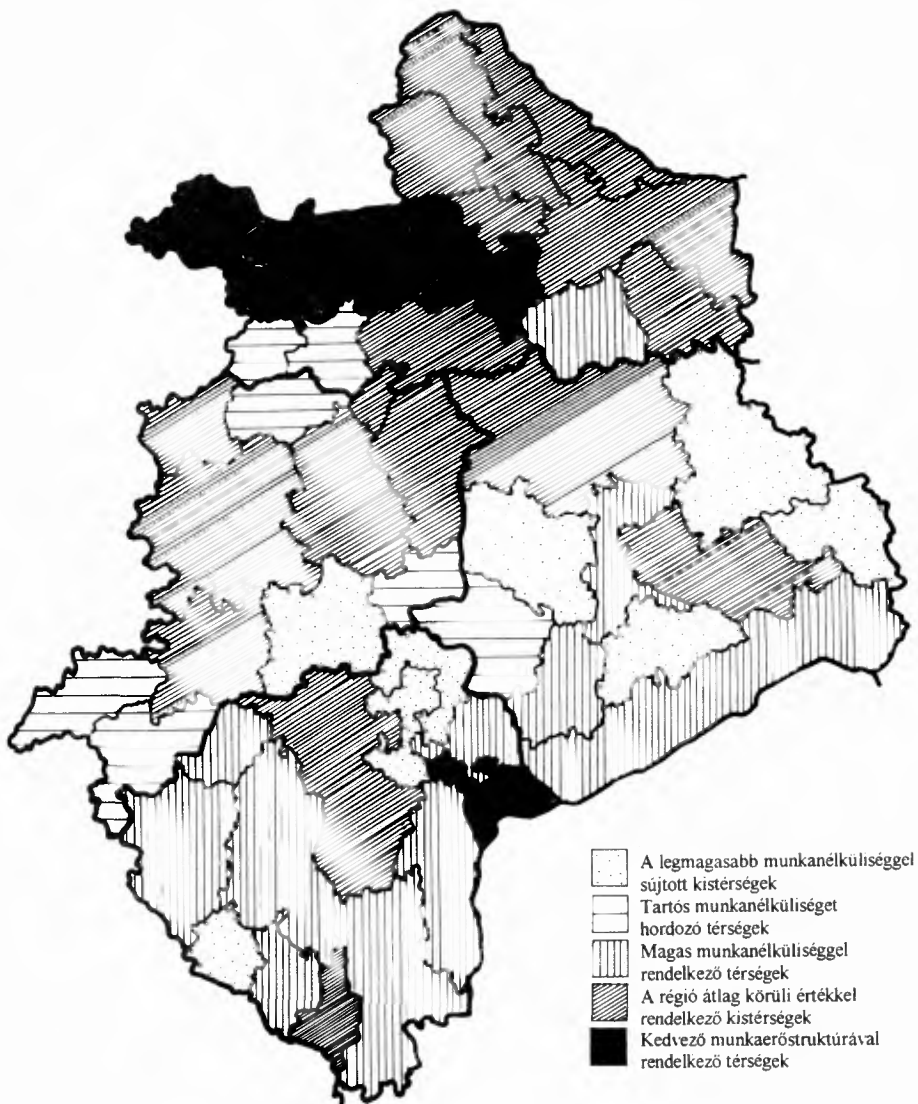
A kistérségekre készített nyolc fajlagos mutató segítségével faktor- és klaszteranalízist végeztünk. Az eljárás során négy faktor került meghatározásra, melyek közül az első a munkanélküliség faktora, a második az önkormányzatok által a szociális támogatás mértékét kifejező faktor, a harmadik a kistérségre vetítve a mindenféle szociális segélyre fizetett összeg, s a negyedik faktor szinte teljes mértékben az aktív népesség faktora. A legdominánsabb az első két faktor, hiszen az összes változó információtartalmának 80%-át sűríti, ezért ennek alapján készítettük el a klaszteranalízist. Az öt klaszter öt különböző munkaerőstruktúrájú csoportot testesít meg.

1. klaszter: A legmagasabb munkanélküliséggel sújtott kistérségek

A nyolc tagú klaszter tagjai: Vasvár, Zirc, Zalaszentgrót, Várpalota városok és vonzáskörzetük, valamint Somló környéke, Kerkamente, ZalaKar települései és Balaton-felvidék. Várpalota és Zirc térsége kivételével valamennyi ide tartozó kistérség rurális jellegű, tehát a régióban elsősorban nem az ipari térségeket sújtja a magas munkanélküliség, sokkal inkább a nagyobb központoktól távol eső belső perifériális területeket.

4. ÁBRA

A munkaerőstruktúra térségi típusai (Faktor- és klaszteranalízis eredményei szerint)
(Regional types of the labour force structure by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

2. klaszter: Tartós munkanélküliséget hordozó térségek

E csoportnak hét tagja van, s azok a kistérségek tartoznak ide, melyeknél jelentős azon munkanélküliek száma, akiket az önkormányzatok jelentős mértékben támogatnak. Mivel ezek a térségek nem esnek egybe a magas munkanélküliségi rátát mutatókkal, itt arra kell gondolnunk, hogy az egyes önkormányzatok a segílyt nagyobb számban és értékben a regisztrációból már kikerülteknek juttatja. Ezekben a térségekben tehát magas a munkahellyel nem rendelkezők, szociális támogatásra szorultak száma. A csoport tagjai: Szentgotthárd, Óriszentpéter, Jánosháza, Sümeg, Csepreg-Bük vonzáskörzete valamint a Győr-Moson-Sopron megyei Alpokalja és Kavicsstakaró kistérségek. Meg kell jegyezni, hogy ezekben a kistérségekben elég magas a cigány etnikum aránya.

3. klaszter: Magas munkanélküliséggel rendelkező térségek

A tizenkét tagot számláló csoport tagjainak munkanélküliségi rátája a régió átlaga fölött van. A tagok: Nagykanizsa, Zalalövő, Letenye, Tapolca, Ajka, Zalaszántó települések és térségük, valamint Belső-Göcsej, Kis-Balaton, Göcsej-Őrség-Hetés, Balaton-mente és Sokoróalja kistérségek.

4. klaszter: A régió átlag körüli értékkel rendelkező kistérségek

A legnépesebb csoport, 17 tagja van, melyek a következők: Győr, Mosonmagyaróvár, Celldömölk, Kőrmend, Kőszeg, Sárvár, Szombathely, Répcelak, Sárvár, Veszprém, Zalaegerszeg és térségük, és Muramente, Dél-Rábaköz, Tóköz, Mosoni-sík, Sokoró és Szigetköz kistérségek. A térségeknek az első faktorhoz tartozó faktorpontértékük közel azonos, ami azt jelenti, hogy a regisztrált munkanélküliek és a jövedelempótló támogatásban részesültek aránya az egyes egységekben hasonló.

5. klaszter: Kedvező munkaerőstruktúrával rendelkező térségek

Csupán öt eleme van a klaszternek, *Sopron, Csorna, Kapuvár, Fertőd és Keszthely-Hévíz városok térsége*. Az ötből négy Győr-Moson-Sopron megyei és egy kiemelt üdülő- és gyógykörszet, tulajdonképpen a munkanélküliség nem jellemző ezekre a térségekre.

A térségek klaszterekbe való sorolását mutatja a 4. ábra.

2.3. A kistérségek infrastruktúra ellátottsága

Egy település, egy vonzáskörzet, egy régió infrastrukturális ellátottsága nagymértékben meghatározza az ott élők, vagy oda települők életminőségét, vállalkozási kedvét, az infrastruktúra fejlettségi szintje összefügg a tőke fogadási feltételeivel, a gazdaság élénkülésével. Ahol az infrastruktúra ellátottságban alapvető hiányosságok vannak, ott észrevehetően kisebb a befektetők érdeklődése, a helyi vállalkozók is nehezebben tudják vállalkozásukat fejleszteni, illetve megtartani.

Az infrastruktúra ellátottságának vizsgálatához 11 abszolút és ezekből képzett 11 fajlagos mutatót vizsgáltunk meg. A legfontosabb mutatók a lakásállományra, a víz és csatorna hálózatra, a gázhálózatra és fogyasztásra, a telefon és személygépkocsi

ellátottságra, a közlekedés-földrajzi helyzetre és az intézményi alapellátottságra vonatkoztak. A vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya nem mutat jelentős differenciát, a régió átlaga 90%, a Balaton-mente rendelkezik a legmagasabb értékkel, a legalacsonyabb értéket az Őriszentpéteri kistérségben találjuk (51%), amely elsősorban a "szeres" típusú településszerkezettel magyarázható, mert a szétszórt településmagok között rendkívül drága a vízvezeték építése, s természetesen minden más vezetékes infrastruktúra.

A 48 kistérség közül 16 kistérségben, közöttük a szeres településszerkezettel rendelkező Őriszentpéteriben is teljes mértékben hiányzik a csatornahálózat, és nincs gázvezeték 12 kistérség egyetlen településben sem. Éppen ezért rendkívül nagy szóródást mutat egyes térségeknek a régió átlagtól mért eltérése. A régióban a gázzal ellátott lakások aránya 42%, s 12 kistérségben jóval az átlag feletti értékeket találunk, amelyek főleg a nagyvárosok, megyeszékhelyek vonzáskörzetére jellemzők, de Fertő-mente, Csepreg-Bük térségében is 50% fölött van a gázzal ellátott lakások aránya. Az amúgy hátrányos helyzetben lévő Kerkamentén 83%-a gázzal ellátott, s ugyanilyen magas a gázzal fűtött lakások aránya is. Ezen kívül csak Nagykanizsa és térsége mutat hasonlóan magas ellátottságot, ezek a magas értékek a térségben található földgáz mezőkkel magyarázhatók.

A személygépkocsi és a telefon ellátottsági mutató már jóval kiegyenlítettebb. Mindkettő elsősorban a nagyvárosok vonzáskörzetében magas, de hasonlóan magasak a fajlagos értékek a Balaton mentén, a Keszthely-Hévíz kistérségében és a Fertő mentén. Mindhárom térség turisztikailag frekvenciált területnek számít.

A fajlagos mutatók szolgáltak adatbázisul a faktor- és klaszteranalízisnek. Végeredményképpen négy faktort határoztunk meg, melyeket az eredeti változókhoz be tudtunk azonosítani. Az első faktor a gázellátottság faktora, a második a telefon és személygépkocsi ellátottságé, a harmadik faktor elsősorban a víz- és csatorna ellátottsági mutatókhoz áll legközelebb, míg a negyedik a lakás és az intézményi ellátottságot kifejező faktor. Az így meghagyott négy faktor az eredeti változók információtartalmának 67%-át adja. E négy dimenziós faktortér segítségével klaszteranalízis eljárással csoportokat képeztünk. A továbbiakban az öt klaszter tagságát és főbb jellemzőit ismertetjük.

1. klaszter: Elmaradott infrastruktúrával rendelkező térségek

Öt Vas megyei (vasvári, Őriszentpéteri, jánosházai, körmendi térség), két Veszprém megyei (Somló-vidéke és a Balaton-felvidék) és három Zala megyei kistérség (ZalaKar, Belső-Göcsej és a zalasántói kistérség) és egy Győr-Moson-Sopron megyei kistérség (Tököz) tartozik ide. A kedvezőtlen vonalas infrastruktúra ellátottság mellett jellemző még a többi térségnél kedvezőtlenebb lakásellátottsági mutató is.

2. klaszter: Alapvetően hiányos infrastruktúrával rendelkező térségek.

Ebbe a csoportba tartozó 14 kistérségre még mindig az infrastruktúra elmaradottsága a jellemző, s az, hogy ezen kistérségekben az egyes infrastruktúra elemek magas ellátottsági szintje mellett egy másik infrastruktúra elem teljes mértékű hiányát, vagy legalábbis rendkívül alacsony az ellátottsági szintjét találjuk.

Például Kerkamente településeiben jó a gázhálózat kiépítettsége, ugyanakkor csatornahálózat még nincs a kistérségben.

A csoport tagjai: *Szentgotthárd, Répcelak, Pápa, Sümeg, Tapolca, Zirc, Letenye, Nagykanizsa és térségük, valamint Mosoni-sík, Dél-Rábaköz, Göcsej-Órség-Hetés, Kerkamente, Muramente, és Kavicsstakaró kistérségek.*

3. klaszter: Közepes infrastruktúra ellátottsággal rendelkező térségek

A csoport kistérségei között ha találunk is olyan kistérségeket, melyekben valamely vizsgált infrastruktúra elem hiányzik, akkor is a többi olyan mértékben van jelen, hogy a térségek infrastruktúrája már nem nevezhető rossznak.

A csoport tagjai: *Zalaszentgrót, Zalalövő, Kapuvár, Csepreg-Bük települések és térségei és Sokoróalja, Alpokalja, Kis-Balaton térségek.*

4. klaszter: Kedvező infrastruktúrával ellátott térségek

Nyolc kistérség tartozik ebbe a klaszterbe, melyek közül öt Győr-Moson-Sopron megyei (*Fertő-mente, Szigetköz, Sokoró, csornai és a mosonmagyaróvári körzet*). A klaszternek tagja még a Vas megyei *kőszegi és sárvári kistérség*, valamint *Ajka és Várpalota térsége* Veszprém megyéből. E csoportba tartozó kistérségekben a gáz, csatorna, víz- és csatornahálózat közül egy vagy több kedvező ellátottságot mutat olyannyira, hogy a térségek faktorpontértékei már pozitívak, kiugróan magasak, mint például Fertő-mentén és a mosonmagyaróvári körzetben a telefon- és a személygépkocsi ellátottság, Szigetközben, Ajka és Várpalota térségében a csatornahálózat kiépíttségének mértéke magas.

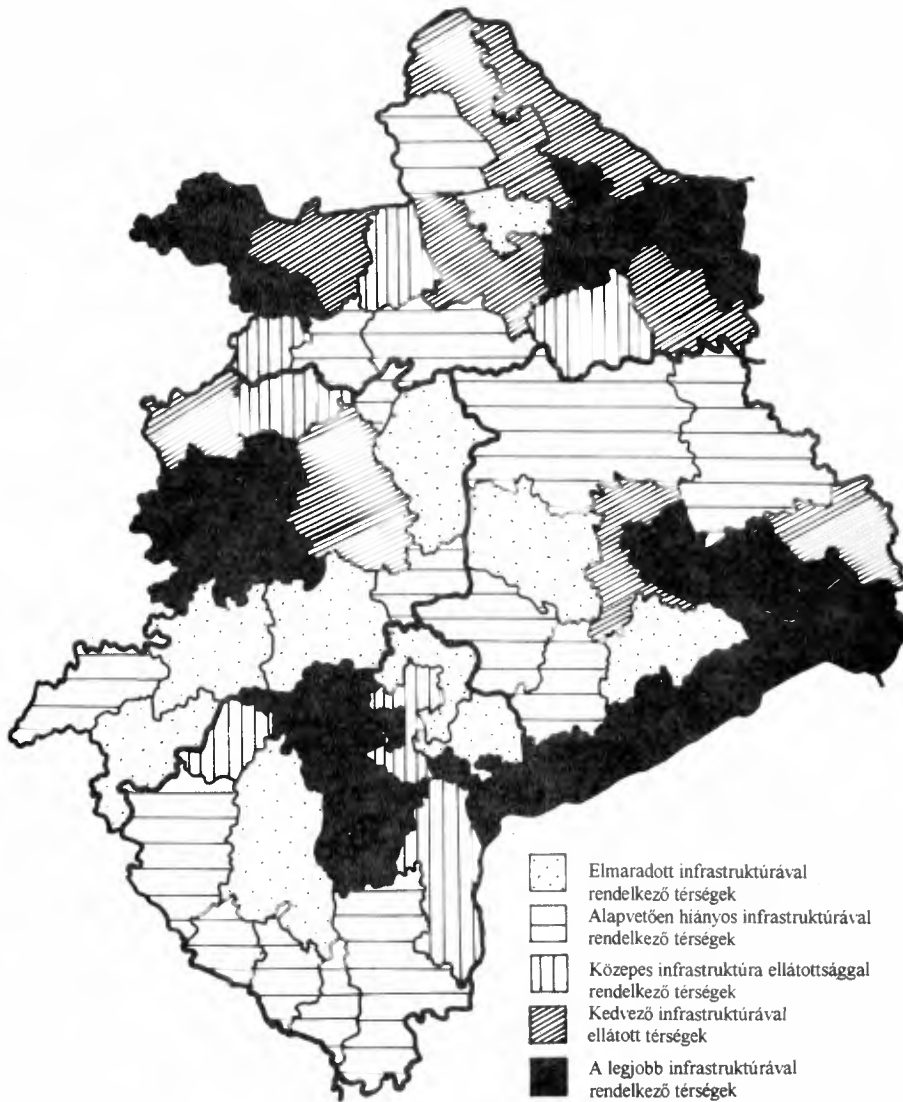
5. klaszter: A legjobb infrastruktúrával rendelkező térségek

A legzártabb klaszter, hiszen bármennyi faktor meghagyása, bármennyi klaszter készítése esetén ennek a csoportnak a tagsága helyben maradt, nem változott. Ez a nagyvárosok és a Balaton part klasztere, hiszen a soproni, győri, szombathelyi, veszprémi, zalaegerszegi térségek tartoznak ide, valamint a Veszprém megyei Balaton-mente és Keszthely-Hévíz kistérség. Mind a víz-és csatorna hálózat, mind a gázhálózat kiépítettsége mellett mindegyik térségben magas a telefon és személygépkocsi ellátottság, ez azért is érdekes, mert korábbi, 10-15 évvel ezelőtti vizsgálatok azt mutatták, hogy nincs korreláció a nagyváros és térsége és a személygépkocsi ellátottság között, sőt a kistelepülésekben még magasabb a személygépkocsi ellátottság, mint a városokban. Ezek az adatok és eredmények a korábbi évtizedek trendjét cáfolni látszanak.

A térségek klaszterekbe való sorolását mutatja az 5. ábra.

5. ÁBRA

Térségi típusok az infrastruktúra ellátottság alapján (Faktor- és klaszteranalízis eredményei szerint)
(Regional types by the provision with infrastructure by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

2.4. A gazdasági aktivitás jellemzői kistérségenként

A gazdaság állapotát, a gazdaság aktivitását négy tényezőcsoport alapján közelítettük meg. Kistérségi szinten az export-import változását négy év alatt, a vállalkozói aktivitást, a személyi jövedelemadó alapot, s annak három éves változását, valamint az önkormányzatok beruházási kiadásait három évre visszamenőleg vizsgáltuk meg. Tehát elsősorban azt próbáltuk kistérségenként meghatározni, hogy egy adott térségnek a szektoroktól függetlenül mekkora a gazdasági szerepe.

Az 1994. évi export-import mennyiségét összehasonlítottuk, a 48 kistérség közül 33-ban nagyobb az export mennyisége, mint az importé, sőt két térségben, a várpalotaiban és az ajkaiban 3-4-szeresen haladja meg az export az importot. A lakosságra vetített mennyiség Győr-Moson-Sopron és Vas megye kistérségeiben magas értékeket ér el mind az export, mind az import, Veszprém és Zala megyében ezek a fajlagos értékek átlagosan alacsonyabbak, egy-egy kistérségben - mint például a zalaegerszegi, várpalotai térségekben és a Balaton mentén - magasabbak ezek az értékek. 1991-94 között csupán hét kistérségben esett vissza az import, s nyolcban az export mennyisége.

Az 1000 lakosra jutó önkormányzati beruházások értéke Veszprém megye valamennyi kistérségében a régió átlag alatt maradt, míg Zala megye hat kistérségében a régió átlagát messze meghaladja. Ezek többnyire infrastrukturális beruházásokat jelentenek, s ezért ezek a beruházások a hátrányosabb helyzetű, elmaradott infrastruktúrával rendelkező kistérségeket érintették, mint például Belső-Göcsej, Muramente, Göcsej-Őrség-Hetés, és Dél-Rábaköz.

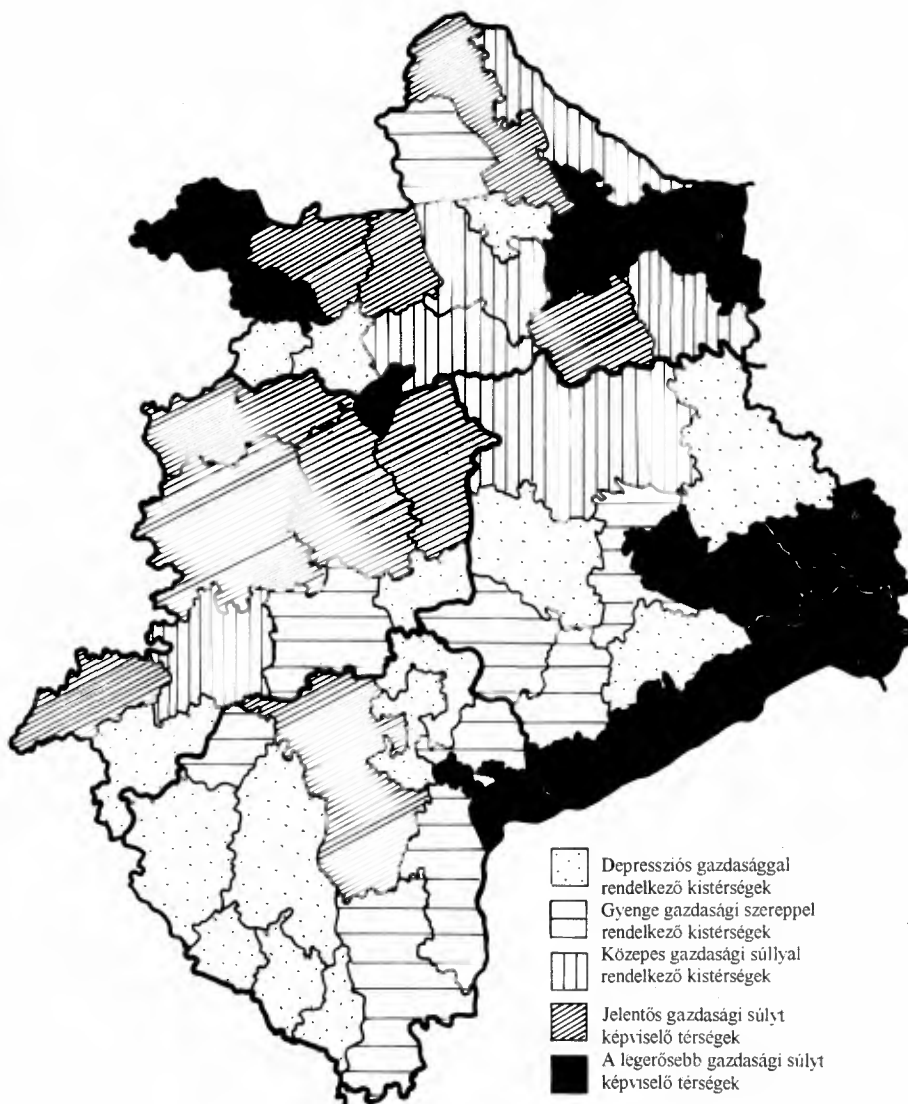
A vállalkozói aktivitás lakosságszámra vetített értékeit vizsgálva, messze kiemelkedik a Balaton menti térség, Győr, Sopron, Csepreg-Bük, Veszprém, és Keszthely-Hévíz térségek. A társas vállalkozások településre jutó átlaga kistérségenként még nagyobb szóródást mutat, hiszen míg a győri kistérségben egy településre 208, addig Kerkamentén egy településre 1.56 társas vállalkozás jut. A legmagasabb értékek a győri térségen kívül Keszthely-Hévíz, Veszprém, Mosonmagyaróvár és Sopron kistérségét jellemzik. A legalacsonyabbak a centrum nélküli rurális térségekre jellemzők, hiszen a társas vállalkozások száma a falvakban rendkívül alacsony, az aprófalvakban többnyire nincs is.

A fajlagos mutatók rövid áttekintése után összesen kilenc változóval végeztük el a faktoranalízist. Négy faktort meghagyva az eredeti változók információtartalmának 87%-át tudtuk megtartani. A négy faktor közül az első faktort főleg a személyi jövedelemadó és az önkormányzati beruházások alakították, a második faktor az import mennyiségének faktora, a harmadik az export faktor, s a negyedik a vállalkozási aktivitás faktora.

E négy dimenziós faktortérben a faktorpontok, mint koordináták határozták meg az egyes kistérségek helyét, s a klaszteranalízis segítségével a faktortérben öt csoportot képeztünk.

6. ÁBRA

Kistérségi típusok a gazdasági aktivitás alapján (Faktor- és klaszteranalízis eredményei szerint)
(Types of the small regions by economic activity by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

1. klaszter: *Depressziós gazdasággal rendelkező kistérségek*

A klaszterbe tartozó 15 kistérségnek a gazdasági mutatói a leggyengébbek. A 15 kistérség közül hét Zala megyei (*Göcsej-Órség-Hetés, Kerkamente, Muramente, Belső-Göcsej, ZalaKar, Zalaszántó és Zalalövő kistérsége*), három Veszprém megyei (*Balaton-felvidék, Somló-környéke és Zirc kistérsége*), kettő Vas illetve három Győr-Moson-Sopron megyei kistérség (*Jánosháza, Őriszentpéter kistérsége, Tóköz, Kavicsstakaró és Alpokalja*). Jellemző rájuk, hogy gyakorlatilag valamennyi faktorpontértékük negatív, a társas vállalkozások száma nagyon alacsony, a gazdaságban betöltött szerepük kicsi, mutatóik értéke a régió átlag alatt vannak.

2. klaszter: *Gyenge gazdasági szereppel rendelkező kistérségek*

A kilenc tagú klaszter tagjai alig különböznek az előző klasztertől. Gazdasági mutatók csak valamivel erősebbek, főleg a vállalkozói aktivitás értékei magasabbak ezekben a térségekben, mint az előzőekben.

A klaszter tagjai: *Vasvár, Ajka, Sümeg, Tapolca, Zalaszántó, Zalalövő, Moson-sík, Kis-Balaton és Nagykanizsa térsége*.

Ezek közül talán Ajka és Nagykanizsa térségének ide sorolása meglepő, de ha a gazdaság jelenlegi aktivitását vizsgáljuk, akkor már érthető, hiszen mindegyik veszített korábbi gazdasági súlyából, s gazdaságukban az áttörés még nem történt meg. Ajka és térsége csupán a személyi jövedelemadó alap magas voltában tűnik ki, ami az iparban foglalkoztatottak magas számából következik.

3. klaszter: *Közepes gazdasági súllyal rendelkező kistérségek*

A közepes gazdasági súly csupán hat kistérséget jellemez. Elsősorban a vállalkozási aktivitás kedvezőbb ezekben a térségekben, de a gazdaságuk élénkülésére utal az export-import magas aránya is. Különösen érdemes odafigyelni a Győr-Moson-Sopron megye három kistérségére (*Sokoró, Szigetköz és Dél-Rábaköz kistérségek*), melyek tagjai ennek a klaszternek, egyikben sincs város, s a város húzóereje nélkül maradt térségek gazdasági súlya közepesnek mondható.

4. klaszter: *Jelentős gazdasági súlyt képviselő térségek*

A tizenegy térséget összegyűjtő klaszter meglehetősen inhomogén, megtaláljuk benne a vizsgálat nélkül is kedvezőnek ítélt térségeket éppen úgy, mint azokat, melyek a meglepetés erejével hatnak. Hiszen meglepő, hogy ide tartozik *Sokoróalja, Fertő-mente, Kőszeg és Csepreg-Bük térsége* is. Ezek azok a térségek, melyekben a rendszerváltás után jellemzővé vált a magas vállalkozói aktivitás, a külföldi tőke beáramlása, ami miatt nőtt a társas vállalkozások száma, s így ezekre a rurális térségekre is jellemző a gazdaság élénkülése.

Nincs abban semmi meglepetés, hogy ehhez a csoporthoz tartozik a *szombathelyi, a zalaegerszegi, mosonmagyaróvári, kapuvári, celldömölki, sárvári kistérségek* is.

5. klaszter: *A legerősebb gazdasági súlyt képviselő térségek*

Úgy is nevezhetnénk, hogy a nagy távolságok klasztere, mert az egyes elemei éppen sajátos tulajdonságaik miatt távol kerülnek egymástól, csak abban

közösek, hogy mindegyik valamely tulajdonságában kiemelkedő. Mondhatjuk, hogy általában a tagjainál az első és a negyedik faktorpontértéke magas, azaz a magas jövedelemi szinthez a magas vállalkozói kedv párosul, ez alól csak egy kivétel van a csoportban, Balaton mente, ahol a legmagasabb a vállalkozói aktivitás, s mindehhez a legalacsonyabb jövedelemadó alap párosul. Lehet hogy egyértelmű a fordított arányú összefüggés?

A klaszter tagjai: soproni, győri, veszprémi, várpalotai, répcelaki, Keszthely-hévízi kistérségek, s a már említett Balaton mente. Mindegyik térséget jelentős export-import mennyiség jellemez.

A klaszterekbe sorolt térségeket mutatja a 6. ábra.

2.5. Az ipar szerepe az egyes kistérségekben

A kistérségek általános gazdasági állapotának vizsgálata után ebben a fejezetben csak az ipar jelenlétét, jelentőségét elemezzük kistérségenként. Ehhez létrehozott adatbázisból különböző fajlagos mutatókat generáltunk, melyek közül a vizsgálatra felhasználtak a következők: az ipari szektorban a társas vállalkozások száma 1000 lakosra vetítve, az egyéni vállalkozók száma az ipari szektorban településre és lakosságszámra vetítve, 1000 főre jutó ipari foglalkoztatott 1993-ban, valamint 1990. évhez képest az 1993-ban az iparban foglalkoztatottak aránya.

Az ipari társas vállalkozásokat akár a lakosságra, akár a településre vetítjük, nyolc kistérségben jelentős az iparban történő vállalkozások száma, ezek a térségek a következők: Győr, Veszprém, Sopron, Keszthely-Hévíz, Mosonmagyaróvár, Szombathely, Zalaegerszeg és térségük és a Balaton-mente. Az ipari szektor területén az egyéni vállalkozások száma csak kevéssel tér el a társas vállalkozások sűrűsödési pontjaitól, csupán a zalaszántói és az őriszentpéteri kistérség és a Balaton-felvidék kivétel, ahol előzően említett ipari-vállalkozói kistérségek mellett az egyéni vállalkozás a jelentős.

A vállalkozói aktivitás elemzése csak az egyik megközelítés az ipari jellegű térségek elkülönítésére. A másik az iparban foglalkoztatottak száma, illetve annak változásának vizsgálata. A legtöbb ipari munkahellyel rendelkező kistérségek, azaz az 1000 lakosra jutó legtöbb ipari foglalkoztatott Győr-Moson-Sopron megyében a győri, mosonmagyaróvári és a kapuvári kistérségre, Vas megyében a kőszegi és a sárvári kistérségre jellemző, bár nem sokkal marad el Szombathely és térsége sem, viszont kiugróan magas Répcelak kistérségében az ipari foglalkoztatottak aránya. Veszprém megyében az ipari zóna két térsége, az ajkai és a várpalotai kistérségek értékei jóval magasabbak az átlagnál, Zala megyében a megyeszékhely, Zalaegerszeg és a Nagykanizsa és térségük számít jelentős ipari foglalkoztatónak. Nagyon alacsony az ipari foglalkoztatottak száma Győr-Moson-Sopron megye három kistérségében Szigetközben, Tóközben és a Kavicsstakaró településeiben, a Vas megyei Jánosháza kistérségében, és Zala megyében a zalaszántói kistérségben.

Az ipari szektor visszavonulására, illetve 90-es évektől annak előretörésére enged következtetni az iparban foglalkoztatottak számának alakulása. 1990-93 között 29 kistérségben csökkent az ipari foglalkoztatottak száma 1990. évhez viszonyítva, de ez a csökkenés rendkívül nagy differenciákat mutat. Tíz kistérségben jelentős csökkenés regisztrálható a négy éves periódus alatt, elsősorban a nagyvárostól

távolabb eső, jellemzően rurális térségekben fogyatkozott meg az iparban foglalkoztatottak száma, mely szoros összefüggést mutat részben a távolabb lakó ingázók elbocsátásával, részben a falusi térségekben működő telephelyek felszámolásával. Fajlagosan a *legnagyobb mértékű csökkenés a Tóköz, a Kavicsstakaró, a Balaton-felvidék térségekben* regisztráltak, de jelentős csökkenés történt a *veszprémi, ajkai, várpalotai térségben* is.

De találunk ellenkező példákat is, az Óriszentpéter, Vasvár kistérségekben, valamint Somló-környékén hat-hétszeresére nőtt az iparban foglalkoztatottak száma, persze ez a növekedési ráta alacsony ipari foglalkoztatottsághoz képest nőtt. Egyébként *Vas megye valamennyi kistérségében, Jánosháza és térsége kivételével, nőtt az ipari foglalkoztatottak száma.*

A fajlagos mutatókat felhasználva faktoranalízis segítségével igyekeztünk a térségek jellemzőit megtalálni, majd ennek eredményéből klaszteranalízissel tipizálni. A három dimenziós faktortérben, ahol az első faktor az iparban történő vállalkozási aktivitás faktora, a második az ipari foglalkoztatottságé, a harmadik a ipari foglalkoztatottság változásának faktora. A három faktor által kifeszített faktortérben a vizsgált kistérségeket öt klaszterba soroltuk.

1. klaszter: Ipar nélküli kistérségek

Hat kistérségre mondhatjuk, hogy gyakorlatilag hiányzik az ipari szektor bennük, az ipari társas vállalkozások nem jellemzők a térségben, például az egyes térségeken belül az egy településre 0,30 (Tóköz), 0,57 (Kavicsstakaró) társas vállalkozás jut, míg például az győri térségben ez az érték 45,32). De nemcsak a vállalkozás hiányzik ezekben a térségekben, hanem a helyben vagy más térségbe eljáró ipari dolgozó is, hiszen 1000 lakosra csupán 2,66 fő (Kavicsstakaró), vagy például 21,32 fő (Jánosháza) jut. Ezekre a térségekre jellemző az ipari munkahelyek megszűnése, a foglalkoztatottak számának jelentős csökkenése.

A klaszter tagjai: Jánosháza és térsége, Tóköz, Kavicsstakaró, Kerkamente, Muramente és Belső-Göcsej.

2. klaszter: Az ipari funkció már megjelent

Ebbe a csoportba tartozó kistérségek bár ipari jelentőségük kicsi, sőt korábban is hiányzott az ipari szektor, a 90-es évektől nem visszaesett, hanem növekedett gazdaságukban az ipar szerepe. Vélhetően ez csak a maguk kistérségében jelentős, hiszen inkább csak a növekedés mutatható ki, de tény, hogy az iparban foglalkoztatottak száma jelentősen megnövekedett. A klaszterba négy kistérség tartozik, a vasvári, az óriszentpéteri kistérség, és a Somló-környéke és az Alpokalja.

3. klaszter: Térségek, melyekben az ipar nem meghatározó

A legnépesebb klaszter, 25 tagja van, azok a térségek tartoznak ide, melyek az átmenetet hordozzák, vagy az ipari vállalkozások aktivitása, vagy az iparban foglalkoztatottak száma és aránya arra utal, hogy az ipar jelen van, de nem számít kiemelkedő szektornak. Mivel ez a klaszter rendelkezik a legnagyobb tagsággal, ez a legkevésbé homogén csoport, de egyben azonosak, mégpedig abban, hogy nem

ipari típusú kistérségek. Az elmúlt négy évben az ipari szektor területén lényeges változás nem állt be, a vállalkozói aktivitás a régió átlaga körül mozog.

A klaszter tagjai: Szigetköz, Sokoró, Fertő-mente, Sokoróalja, Mosoni-sík, Dél-Rábaköz, Balaton-felvidék, Balaton-mente, Kis-Balaton, Göcsej-Őrség-Hetés, ZalaKar, Csorna, Csepreg-Bük, Celldömölk, Sárvár, Pápa, Zirc, Sümeg, Tapolca, Letenye, Zalaszentgrót, Zalaölvő, Zalaegerszeg kistérségei.

4. klaszter: Jelentős ipari szerephez jutó térségek

Öt tagú a klaszter, s azok a kistérségek a tagjai, melyek jelentősen tudták a 1990-es évhez képest növelni az iparban foglalkoztatottak számát, tehát egy expanzív növekedést tudtak előidézni. Az ipari szektorban alapított társas vállalkozások száma viszont nem magas, sőt a régió átlag alatt marad.

A klaszter tagjai: Kapuvár, Kőszeg, Kőrmend, Szentgotthárd, Répcelak, Nagykanizsa települések és térségeik. Többnyire egy-egy nagyobb ipari beruházással magyarázható a térség ipari szerepének megnövekedése (Szentgotthárd).

5. klaszter: Ipari kistérségek

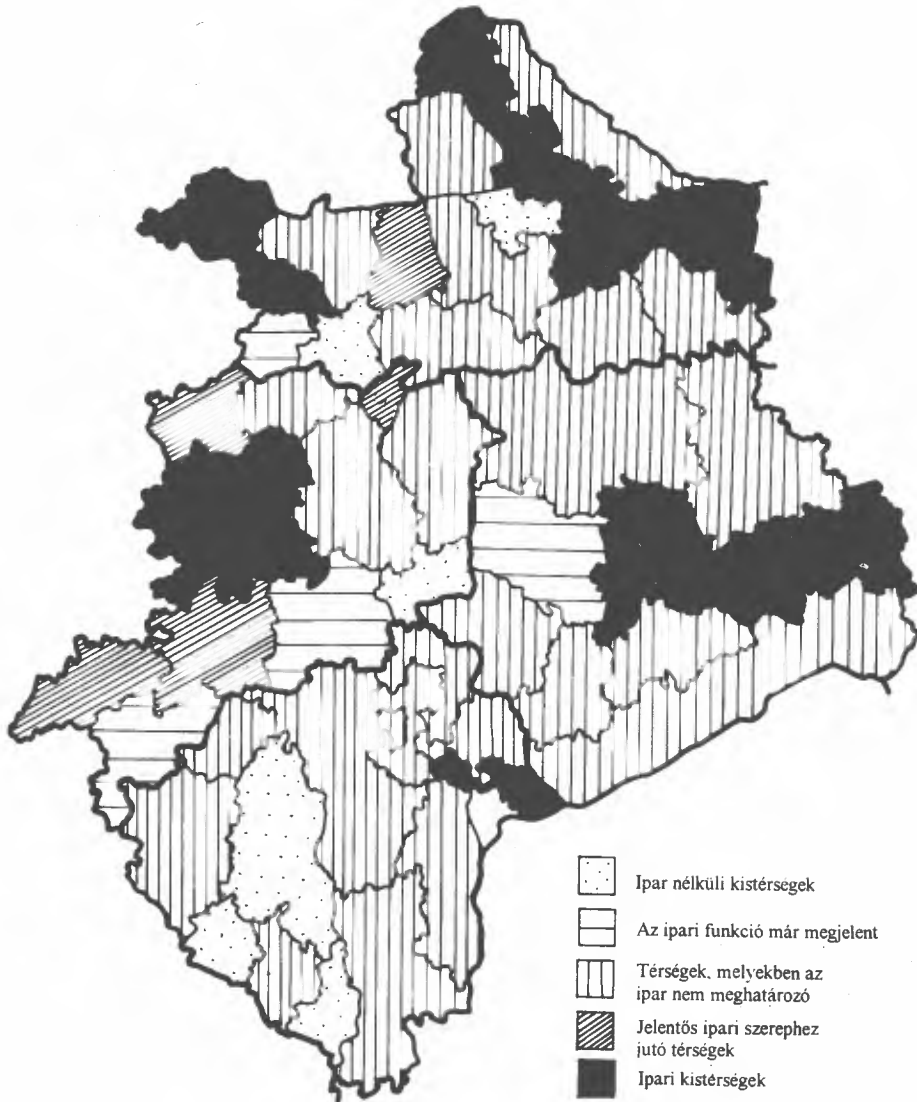
A klaszter elnevezése már magába foglalja a jellegét. Az ide tartozó kistérségek azok, melyekre az ipar jellemző, de funkciórendszerükben nem ez játsza a vezető szerepet, a 48 kistérség közül ezekben a legjelentősebb az ipar, de nem mindenesetben meghatározó, mint például Győr, Veszprém, Mosonmagyaróvár és Sopron kistérségében az ipar aktivitására utaló mutatók magasak, de rájuk elsősorban mégsem az ipar, mint fő funkció a jellemző. A csoport tagjai még Ajka és Várpalota, melyek a régió tipikus ipari térségei. Keszthely-Hévíz kistérség ugyancsak ebben a klaszterben foglalja el a helyét, minden mutatójában a régió átlagánál magasabb értéket ér el, egyedül az iparban foglalkoztatottak száma csökkent nagyobb mértéknél a régió átlagánál. Erre a térségre inkább a kisméretű ipari üzemek, a magas vállalkozási aktivitás a jellemző.

A térségek klaszterekbe sorolását mutatja a 7. ábra.

7. ÁBRA

Térségi típusok az ipari tevékenység jellemzői alapján (Factor- és klaszteranalízis eredményei szerint)

(Regional types by the characteristics of industrial activity by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

2.6. A mezőgazdaság jelentősége és szerepe a kistérségekben

Már az ipari tényező vizsgálatánál kitűnt, hogy a térség nagy része nem tipikusan ipari jellegű. A mezőgazdaság vizsgálatához egy adatbázist állítottunk össze, melyben a természeti erőforrást, jelen esetben a föld minőségét éppúgy hozzávettük, mint a társas és egyéni vállalkozások, a mezőgazdasági szövetkezetek számát.

A régió nagy differenciákat hordoz, a térségenkénti átlagos aranykorona a 28-29 AK skálán mozog. A mezőgazdasági egyéni vállalkozók 1000 főre jutó átlaga is nagy differenciát hordoz kistérségenként, (Ajka és térsége 1,1; Balaton-mente 9,88), de a társas vállalkozások száma a mosonmagyaróvári körzetben 8.38/település, míg Kerkamente kistérségben 1,1/település. Tehát a régióra a mezőgazdaság szempontjából erősen differenciált térségek jellemzőek. A tipizálás érdekében klaszterekbe soroltuk az egyes térségeket, az egyes térségek koordinátáit a faktoranalízis során nyert faktorpontok szolgáltatatták.

Három faktort határoztunk meg, az első faktor a mezőgazdaságban a társas vállalkozások faktora, a második szinte teljes egészében az aranykorona mutatóján felel meg, a harmadik faktor a mezőgazdaságban az egyéni vállalkozás mértékét kifejező faktor. Ebben a három dimenziós faktortérben helyezkednek el a kistérségek, s a klaszteranalízis segítségével meghatároztuk az egyes kvázi homogén csoportokat.

1. klaszter: Alacsony aranykorona, s alacsony vállalkozási kedv

A csoport tagjainak a száma 14, s a benne lévő kistérségeket két alcsoportra lehetne bontani. Az egyik alcsoportban megtaláljuk a korábban ipari térségként definiált Ajka, Veszprém, Várpalota városok és térségeit, ebben a csoportba került Zalaegerszeg, Szentgotthárd, Keszthely-Hévíz és térsége, ezek azok a térségek, melyekben az adottság miatt, és a más funkciójuk miatt a mezőgazdaság nem játszik szerepet. A klaszter többi tagja már inkább az elmaradottság jegyeit hordozza (Cellsdömölk, Vasvár, Jánosháza, Zirc, Sümeg, Letenye városok és kistérségeik, valamint Kerkamente is), a gazdaság kedvezőtlen volta jellemző rájuk, s ez kihat a mezőgazdaságra is.

2. klaszter: Alacsony aranykorona, de magas a vállalkozói aktivitás

Ennek csoportnak csupán három eleme van, mindegyikre jellemző, hogy nem tipikusan rurális térség, sőt, a térségközpontokra jellemző az ipari szektor, s ennek főleg korábban nagy volt a munkaerőigénye. Nem hagyományos mezőgazdasági területek. Ez a három kistérség a *tapolcai, nagykanizsai és a pápai kistérségek*.

3. klaszter: Alacsony aranykorona, de aktív a magángazdálkodás.

Ebbe a klaszterba azok a tipikusan rurális területek tartoznak, amelyekben a természeti adottság ugyan nem a legkedvezőbb, de a térségben hiányzik, vagy csak kismértékben van jelen más gazdasági ág, azaz tradicionálisan mezőgazdasági területek. A csoport tagjai: Sokoróalja, Göcsej-Örség-Hetés, ZalaKar, Belső-Göcsej, Somló-környék, Balaton-felvidék, Óriszentpéter, Zalaszentábrány, Zalaszentgrót,

Zalalövő települések és kistérségeik. A felsorolásból is jól látszik, hogy a rosszabb mezőgazdasági adottsággal rendelkező főleg Zala megyei térségek tartoznak ide.

4. klaszter: Magas aranykorona, de nem tipikusan mezőgazdasági területek

Mint az első klaszter esetében, ezt a klasztert is két alcsoporttá kellene szétválasztani. Az egyik alcsoportba tartoznának a klaszternek azon tagjai, melyek fejlett gazdasággal, a gazdaságuk egészét jellemző magas vállalkozói aktivitással rendelkeznek, s a fejlett gazdasági környezet, s a jó mezőgazdasági adottság kedvező mezőgazdasági feltételeket indukál. Ezen alcsoport tagjai: Sopron, Győr, Szombathely, Mosonmagyaróvár és kistérségeik, valamint a Balaton-mente. Másik alcsoportot alkotva még ebbe a csoportba tartozik a főleg mezőgazdasági funkciót hordozó Szigetköz, Fertő-mente, Mosoni-sík és a sárvári kistérség. A klaszter valamennyi tagjára jellemző, hogy az egyéni vállalkozók száma kevés a mezőgazdaságban, de a társas vállalkozások száma és aránya magas.

5. klaszter: Jó adottságú és hagyományosan mezőgazdasági térségek

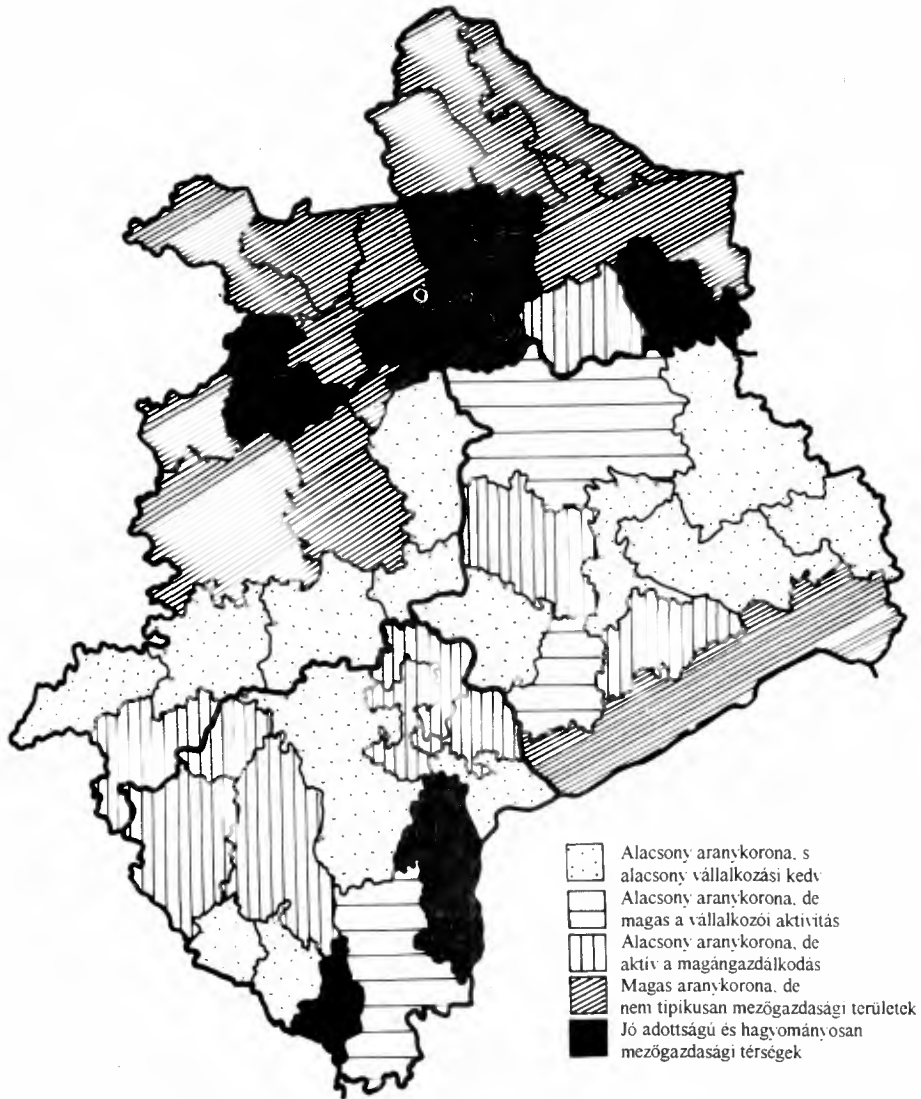
Ebbe a klaszterbe nyolc kistérség tartozik, melyek a következők: Sokoró, Alpokalja, Dél-Rábaköz, Muramente, Kis-Balaton, Tóköz, Csepreg-Bük és Csorna térsége. Valamennyire jellemző, hogy tipikusan mezőgazdasági térség, a fő gazdasági ág a mezőgazdaság, a kárpótlási folyamatot követően a magángazdálkodás jellemzővé vált. A jó természeti adottsághoz a vállalkozói készség is párosult. A felsorolt térségek a régió tradicionális mezőgazdasági területei.

A térségek klaszterekbe való besorolását mutatja a 8. ábra.

8. ÁBRA

Térségi típusok a mezőgazdasági tevékenység jellemzői alapján (Faktor- és klaszteranalízis eredményei szerint)

(Regional types by the characteristics of agricultural activity by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

2.7. A turizmus megjelenése és szerepe a régió kistérségeiben

A turizmus, mint gazdasági ág egyre nagyobb jelentőséggel bír. A vizsgált régióban is vannak térségek, melyekre jellemző a turizmus, sőt az a gazdaságuk meghatározó ágazata, mint például a Balaton-mente vagy Keszthely-Hévíz térsége. De napjainkban egyre több kistérség határozza el stratégiai tervében a turizmus fejlesztését, a turizmusra alapozott gazdasági fejlődést. A régió valamennyi kistérségében megvizsgáltuk a turizmus feltételeit, adottságait, az illető térség keresettségét, a turizmus területén mutatkozó vállalkozói aktivitást. Már az alapadatok felszínes elemzése is rendkívül nagy területi különbségekre enged következtetni. Erős az idegenforgalmi funkció a Balaton mentén, Sopron és Mosonmagyaróvár térségében, Csepreg-Bük, Keszthely-Hévíz kistérségben, de még a Kis-Balaton térségében is ha a vendégejszakák számát tekintjük. Viszont *semmi szállásférőhely nincs Tóköz, Muramente és ZalaKar kistérségeiben*, s gyakorlatilag szállásférőhely nélküli kistérségek még az Alpokalja, Kavicstakaró, Sokoróalja, Mosoni-sík, Dél-Rábaköz, Kerkamente, Vasvár és Répcelak térsége. A hagyományosan idegenforgalmi területeken kívül gyakorlatilag csak a városokban, s közülük is főleg a nagyobb városokban találunk szállásférőhelyet, az egy-egy vidéki településen az utóbbi években megépült panzió, vagy privatizált korábbi vendégházak még nem jelentik a szálláshelyek bő kínálatát.

A kialakított adatbázis nyolc fajlagos adatával faktoranalízist végeztünk. Az üdülők, a különböző típusú szállásférőhelyek, s vendégejszakák számára kistérségenként települési átlagokat készítettünk, kiszámoltuk a turizmusban a társas vállalkozások egy településre jutó átlagát kistérségenként, valamint a lakosságra vetítettük az összes kereskedelmi szállásférőhelyek számát és az egyéni vállalkozások számát a turizmus területén. Az így kapott adatbázisból három faktor meghagyása mellett az eredeti változók információjának 89%-a megmaradt. Az első faktort négy változó alakította ki, a különböző kategóriájú szállásférőhelyek, a vendégejszakák és társas vállalkozások településre vetített értékei. A második faktor gyakorlatilag a kereskedelmi szállásférőhelyek lakosságra vetített változójával azonosítható, a harmadik faktor a turizmus területén az egyéni vállalkozók lakosságra vetített változója. E három dimenziós faktortérben határoztuk meg klaszteranalízis módszerével az öt különböző típust.

1. klaszter: Turisztikai alapellátottsággal nem rendelkező térségek

A 12 kistérséget magába foglaló klaszterre legjellemzőbb az, hogy a turizmushoz szükséges ellátottságnak nincs jelen semmiféle jele. Ezekben a térségekben gyakorlatilag hiányzik a szállásférőhely, ennek megfelelően a vendégejszakák száma is rendkívül alacsony. A klaszter tagjai: Tóköz, Muramente, ZalaKar, Alpokalja, Kavicstakaró, Sokoróalja, Mosoni-sík, Dél-Rábaköz, Kerkamente, Somló-környék és Vasvár és Répcelak térsége. Az elgondolkoztató csak az, hogy ezen térségek közül amelyiknek létezik kistérségfejlesztési programja (Alpokalja, ZalaKar, Muramente, Somló környéke), valamennyi a turizmusban látja a lehetséges kitörési pontot, pedig ezeknek a térségeknek szembe kell nézni azzal, hogy a kellemes természeti környezet mellett alig tudnak nyújtani valami, a turizmus infrastruktúrája a térségükben nem létezik.

2. klaszter: Gyenge turisztikai ellátottsággal rendelkező térségek

Gyakorlatilag ennek a klaszternek a tagjaira sem jellemző a turizmus, bár már mutatószámai jelzik, de csak egy-egy példa mutatja a lehetőséget.

A klaszter tagjai: Várpalota, Jánosháza, Letenye, Zalaszentgrót, Zalalövő, Csorna, Celldömölk, Körmend, Szentgotthárd, Pápa, Zirc, Sümeg városok és térségeik, valamint Belső-Göcsej, Sokoró és Balaton-felvidék. Az utóbbi három az a térség, ahol a fejlesztési célként megfogalmazott turizmus már megjelent. A korábban felsorolt térségekben inkább csak a térségi központokban, a városokban érzékelhetők a turizmus jegyei, de nem is tekintik és kezelik kiemelt célkitűzésként.

3. klaszter: Közepes turisztikai ellátottsággal rendelkező térségek

A csupán hat térséget magába foglaló klaszterre valóban az jellemző, hogy a turizmusnak, a vendéglátásnak a jegyei már mutatkoznak, de rögtön két csoportra kellene osztani ezt a klasztert, mert a turizmusnak a jeleit két oldalról közelíthetjük meg. Az egyik csoportot azok a kistérségek alkotják, melyekben a város nagyságrendjéből fakad a vendéglátás jelenléte, azaz a közepes térségi átlag elsősorban a városoknak köszönhető. Ezek az ajkai, a zalaegerszegi és a nagykanizsai kistérségek.

A második alcsoportba szintén három kistérség tartozik, azok, amelyekben az utóbbi években indult meg a turizmus fejlesztése, s ezek a beruházások a város nélküli, rurális térségeket érintik. A turizmus fejlesztésével megcélzott térségek a *Szigetköz, a Fertő-mente és Zalasántó és térsége*, mint a Balaton egyik háttérterülete.

4. klaszter: Kedvező turisztikai ellátottsággal rendelkező térségek

Ebben a csoportban megtaláljuk azokat a térségeket is, melyek nagyságrendjüknel, gazdasági jelentőségüknel fogva jelentős férőhelykapacitással rendelkeznek, mint például Győr, Szombathely, Veszprém és térsége, de megtaláljuk a régió másodlagos turistacentrumait is, mint Kőszeg, Tapolca, Sárvár, az utóbbi gyógyvize miatt vált keresett helyé, de hasonló a kapuvári térség szerepe is. Ebben a klaszterben találunk két olyan kistérséget, melyek az utóbbi évtizedben, években programjukban foglalmazták meg a turizmus fejlesztését, s már ennek láthatóak a jelei, s ezek az őriszentpéteri és Göcsej-Őrség-Hetés kistérségek.

5. klaszter: A turizmus céltérségei a régióban

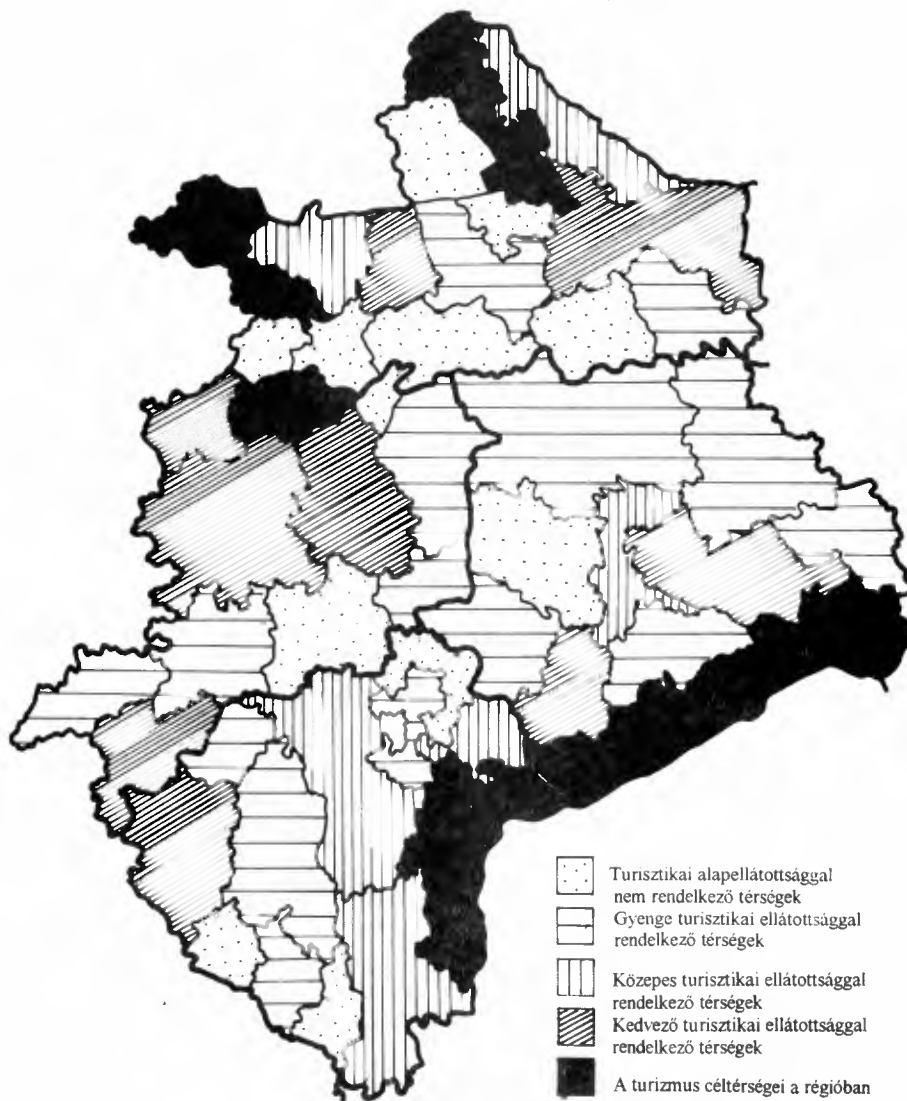
Egyértelműen, jól elkülöníthető csoportot alkot az ide tartozó hat kistérség. Rájuk valóban jellemző a turizmus, mely a nyári szabadidő turizmust, a gyógyturizmust és a határmenti turizmust foglalja magába. Jelen van a turizmushoz szükséges infrastruktúra, a szállásférőhelyek magas száma, hiszen ezt jelzi az is, hogy Keszthely-Hévíz térségben 1000 lakosra 475, Balaton-mentén 479 szállásférőhely jut, de Mosonmagyaróvár térségében is magas ez az érték, amit a határátkelőhely közelségével magyarázhatunk.

A klaszter hat tagja a következő: Sopron, Mosonmagyaróvár, Csepreg-Bük, Keszthely-Hévíz, Kis-Balaton és Balaton-mente. Sopron mind a hazai, mind az osztrák turizmusnak kedvelt színhelye, Csepreg-Bük, Keszthely-Hévíz, és a Kis-Balaton mindegyike neves gyógyfürdőhelyet foglal magába.

A térségek klaszterbe történő besorolását mutatja a 9. ábra.

9. ÁBRA

Térségi típusok a turizmus jellemzői alapján (Faktor- és klaszteranalízis eredményei szerint)
(Regional types by the characteristics of tourism by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

3. A kistérségek típusai

A típusalkotás a szintézisnek talán a legnehezebb szakasza, hiszen nincs két egyforma település, sem térség, tehát csak a leginkább jellemző közös jegyeket lehet kiemelni, ami sok esetben torzulást, esetleg torzító leegyszerűsítést eredményez. Mégis kénytelenek vagyunk ezt a lépést megtenni, mert a térségkezelésnél a kvázi azonos térségek azonos beavatkozási területeit kell megkeresnünk. A korábbi vizsgálatok eredményeinek felhasználásával a térségeket hét diszjunkt típusba soroltuk, két típuson belül két-két altípust megkülönböztetve.

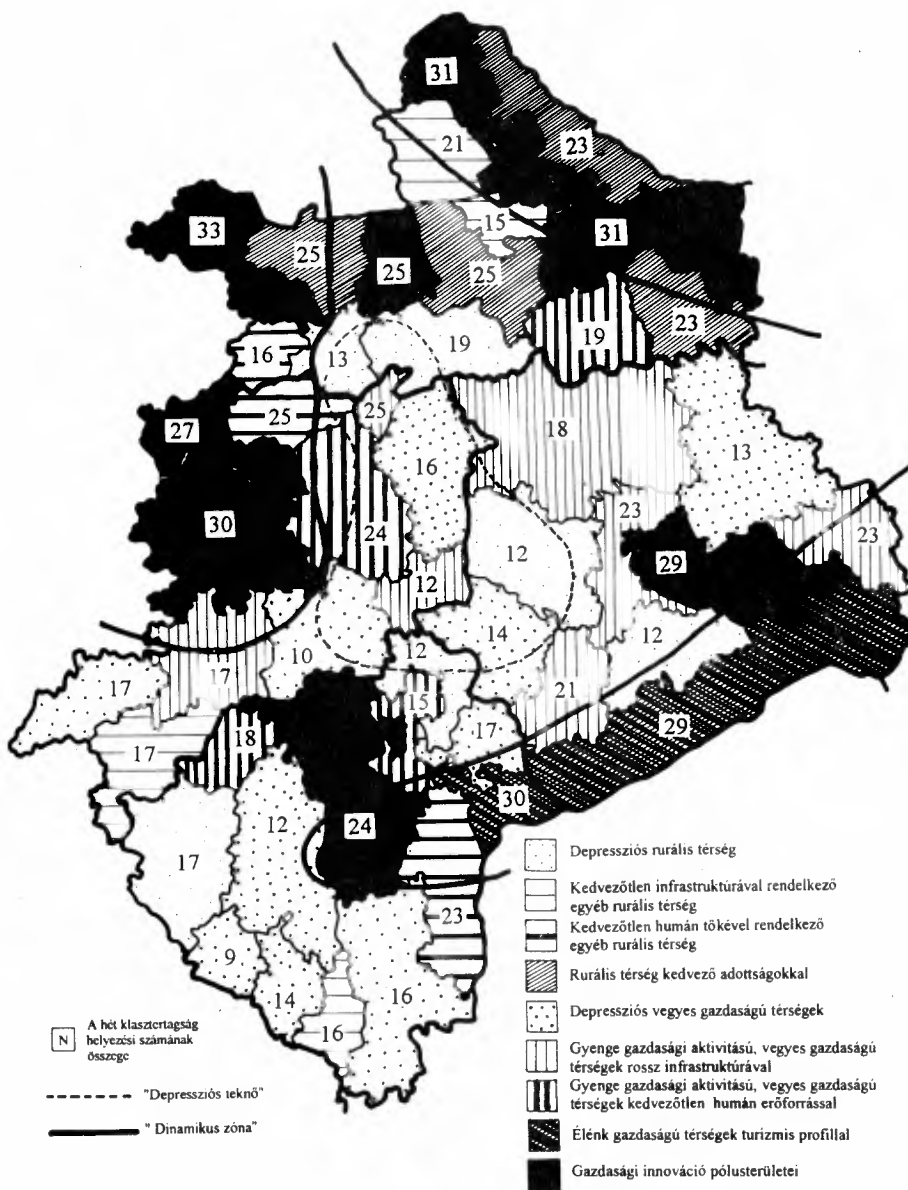
A tipizálás módszere a következő: a hét vizsgálati szint közül a demográfiai struktúra és a munkaerőstruktúra pontokká alakított eredményeit összeadtuk, így humán tőkére vonatkozó értéket kaptunk, figyelembe vettük továbbá az infrastruktúra állapotára kapott pontértéket is. A gazdasági aktivitás pontértékei alapján szétválasztottuk a térségeket gazdaságilag aktív és depressziós térségekre, ezen belül az egyes típusokat a mezőgazdaság, az ipar, a turizmus vizsgálata során kapott pontszámok alapján a gazdaságra vonatkozó típust is meghatároztuk. Az egyes térségekre vonatkozó típusokat a 10. ábra mutatja.

Az így meghatározott hét típus, s azok elemei a következők:

1. *Rurális térségek jó humán tőkével és jó infrastruktúrával:*
Szigetköz, Sokoró, Fertő-mente, csornai kistérség
2. *Depressziós rurális térségek (kedvezőtlen humántőke állomány, rossz infrastruktúra ellátottság):* Kavicstakaró, Dél-Rábaköz, Somló-környék, Balaton-felvidék, Göcsej-Örség-Hetés, ZalaKar
3. *Egyéb rurális térségek:*
 - 3/A. *Egyéb rurális térség jó humán erőforrással, kedvezőtlen infrastruktúra ellátottsággal:* Mosoni-sík, Tóköz, Muramente, Óriszentpéter kistérsége
 - 3/B. *Egyéb rurális térség kedvezőtlen humán erőforrással, jó infrastruktúra ellátottsággal:* Alpokalja, Kis-Balaton, Csepreg-Bük
4. *Gazdasági innováció pólusterületei (a legjobb gazdasági aktivitáshoz jó humántőke és kiépített infrastruktúra párosul):* Sopron, Győr, Szombathely, Veszprém, Kapuvár, Mosonmagyaróvár, Kőszeg, Zalaegerszeg városok és térségeik

10. ÁBRA

A kistérségek típusai az Észak-Dunántúlon a faktor- és klaszteranalízis alapján
(Types of small regions in North Transdanubia by results of factor and cluster analysis)

Szerkesztette: Szörényiné dr. Kukorelli I., 1996.

5. Vegyes gazdaságú térségek:

5/A. Vegyes gazdaságú térségek közepes, vagy annál gyengébb gazdasági aktivitással, kedvező humán erőforrással, rossz infrastruktúra ellátottsággal: Körmend, Pápa, Tapolca, Ajka, Várpalota, Répcelak, Jánosháza települések és kistérségeik

5/B. Vegyes gazdaságú térségek, közepes vagy annál gyengébb gazdasági aktivitással, kedvezőtlen humán erőforrással, de jó infrastruktúrával: Sokoróalja, Sárvár, Zalaszentgrót, Zalalövő kistérségei

6. Depressziós vegyes gazdaságú térségek, amelyeket a kedvezőtlen humán tőke és az infrastruktúra alacsony szintje jellemez: Celldömölk, Zirc, Letenye, Sümeg, Vasvár, Szentgotthárd, Nagykanizsa, Zalaszántó települések és kistérségeik, valamint a Kerkamente és Belső-Göcsej.

7. Turizmus által frekvenciált területek magas szintű gazdasági, vállalkozási aktivitással jó humán tőkével és kedvező infrastruktúrával: Balatonmente, Keszthely-Hévíz térsége

A Országos Területfejlesztési Konceptióban lehatárolásra került kilenc térségtípus, ezekbe térségtípusokba is megpróbáltuk beilleszteni a régió kistérségeit. Természetesen ezek a csoportok már nem diszjunktak, egy-egy kistérség több típusba is beletartozhat, bel kell, hogy tartozzon. A kilenc típus közül a Budapest és agglomerációja, valamint a vállalkozási övezetek típusok a régió esetében üresek maradnak (11. ábra).

1. Gazdasági innováció pólusterületei:

Győr, Szombathely, Veszprém, Sopron, Zalaegerszeg, Keszthely-Hévíz városok és térségeik, valamint Balaton-mente

2. Határmenti térségek:

Mosonmagyaróvár, Kapuvár, Sopron, Kőszeg, Szombathely, Körmend, Szentgotthárd, Letenye, Óriszentpéter települések és térségeik, valamint Mosoni-sík, Fertő-mente, Alpokalja, Göcsej-Órség-Hetés, Kerkamente és Muramente kistérségek

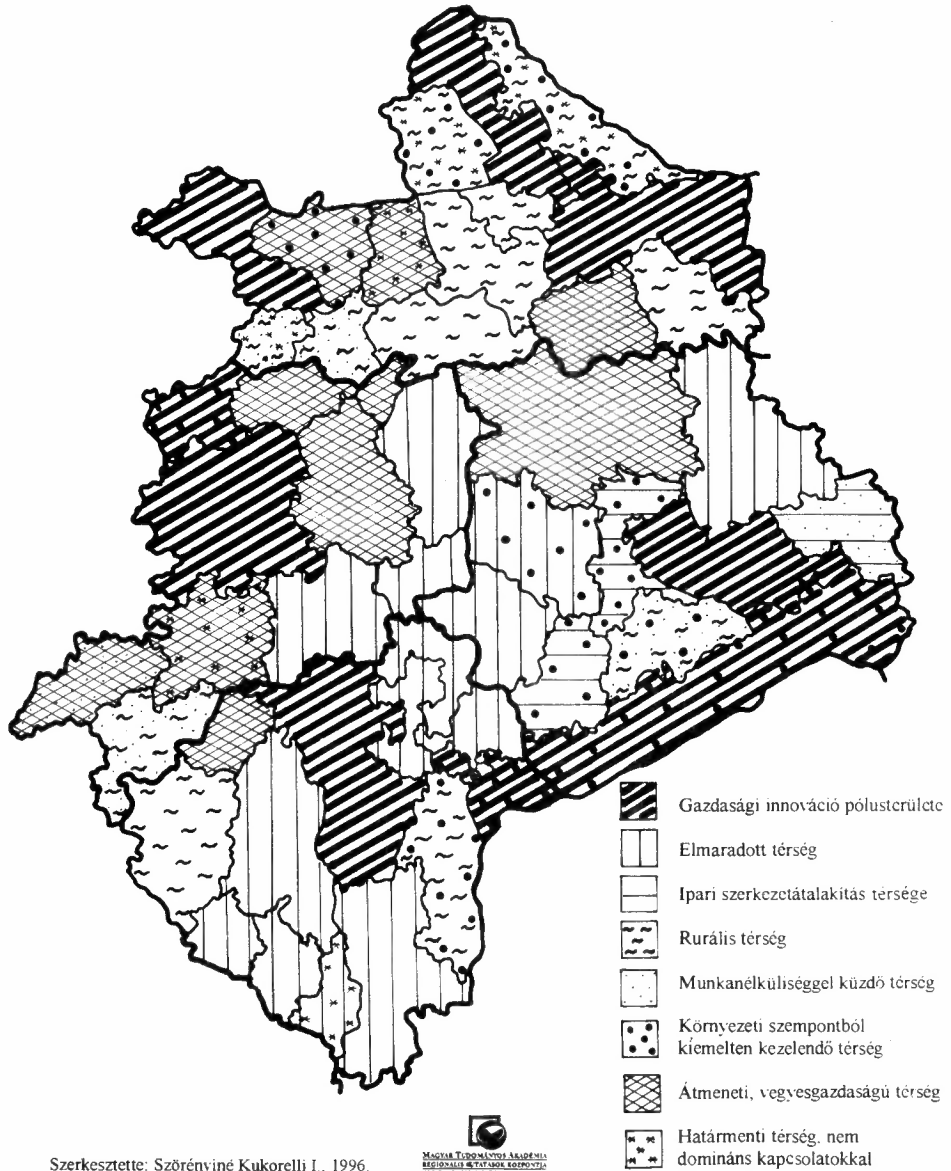
3. Gazdasági, társadalmi szempontból elmaradott térségek:

Somló-környék, Balaton-felvidék, Kerkamente, ZalaKar, Belső-Göcsej kistérségek, valamint Celldömölk, Zirc, Letenye, Vasvár, Sümeg, Zalaszántó, Nagykanizsa települések és térségeik

4. Ipari hanyatlás által sújtott térségek:

Ajka, Várpalota, Zirc, Tapolca városok és térségeik

11. ÁBRA
Az Északnyugat-Dunántúl kistérségeinek besorolása az Országos Területfejlesztési Konceptió szerint
(Classification of the small regions of North-West Transdanubia by the National Regional
Development Concept)

5. *Rurális területek:*

Szigetköz, Sokoró, Fertő-mente, Mosoni-sík, Tóköz, Muramente, Alpokalja, Kis-Balaton, Kavicstakaró, Dél-Rábaköz, Somló-környék, ZalaKar, Gőcsej-Őrség-Hetés, Balaton-felvidék és a csornai, az őriszentpéteri, a Csepreg-büki kistérségek

6. *Munkanélküliséggel sújtott térségek:*

Alpokalja, Kavicstakaró, Balaton-felvidék, Somló-környék, Kerkamente, ZalaKar és Csepreg-Bük, Szentgotthárd, Őriszentpéter, Jánosháza, Zirc, Sümeg, Zalaszentgrót és Várpalota települések és térségeik

7. *Környezeti szempontból kiemelten kezelendő térségek:*

Fertő-mente, Szigetköz, Balaton-mente, Kis-Balaton, Somló-környék, Balaton-felvidék, kőszegi és a tapolcai kistérségek

4. Összegzés

A hét ismérv vizsgálata során klasztertagságok helyezési számát összeadtuk, így minden kistérségre kaptunk egy pontértéket, ami alapján a 48 kistérség sorrendbe rendezhető, sőt elkülöníthetünk pontszámaik alapján csoportokat is, csak ebben az esetben nem tudjuk, hogy melyik kistérséget valójában mi jellemez.

Érdeemes a legmagasabb és legalacsonyabb pontszámmal rendelkező csoportokat elkülöníteni, illetve megismerni, az elérhető maximum 35 pont (a hét csoport mindegyikében elért helyezés maximum öt lehet) lehet.

A 29-35 közötti pontszámmal rendelkező kistérségek: Sopron, Keszthely-Hévíz, Mosonmagyaróvár, Győr, Szombathely, Veszprém városok térségei és a Balaton-mente.

A 13 ponttal vagy annál kevesebbel rendelkező kistérségek: Vasvár, Jánosháza, Zirc városok kistérsége és a Kavicstakaró, Somló-környék, ZalaKar, Kerkamente, Belső-Gőcsej, Balatonfelvidék.

Az egyes kistérségek pontértékei alapján a régió térszerkezetében a *fejlett térségek három különböző sávja* különíthető el.

1. *Északnyugat-délkeleti irányú északi sáv*, mely magába foglalja a mosonmagyaróvári és győri kistérséget
2. *Nyugati határmenti sáv*, mely a soproni térségtől Csepreg-büki, kőszegi és szombathelyi térséget jelenti
3. Élesen kirajzolódik a *régió déli pereme*, mely a zalaegerszegi térségtől a Kis-Balatonon keresztül a Keszthely-hévízi kistérségen és Balaton-mentén húzódik Veszprém, Várpalota térségén át a régió határáig.

Megtaláljuk a *régió ún. "depressziós teknő"-jét* is, mely Vas, Veszprém és Zala megye megyehatár menti térségeit foglalja magába. Vasvár, Jánosháza, Sümeg, Zalaszentgrót kistérségek és ZalaKar, Somló-környék alkotják ezt a depressziós területet, melynek átlagos pontszáma 12 (10. ábra).

Irodalom

- Bácsai V. - Nagy L. (1984) *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Beluszky P. (1973) Adalékok a magyar településhierarchia változásaihoz, 1900-1970, *Földrajzi Értesítő* XXII. évf. 1. füzet 121-142. o.
- Beluszky P. (1980) *A közigazgatási területi beosztás földrajzi-térszerkezeti alapjai*. Bp., Államigazgatási Szervezési Intézet.
- Beluszky P. (1985) A vonzáskörzet-kutatás néhány kérdése (In: *A vonzáskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései* Szerk: Faragó L. Hrubai L.) MTA RKK DTI Pécs Közlemények 32. 15-18. o.
- Beluszky P. (1987) *A középszintű igazgatás és hazánk térszerkezete*. Pécs, MTA RKK
- Beluszky P. (1990) A polgárosodás törekeny váza - városhálózatunk a századfordulón I. *Tér és Társadalom*, 3-4. 13-56. o.
- Bibó I. (1975) *Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció*. Bp., MTA Igazgatástudományi Bizottsága Közigazgatástudományi Szekció.
- Bibó I., - Mattyasovszky J. (1950) *Magyarország városhálózatának kiépítése*. Bp., Államtudományi Intézet
- Csapó T. (1992) Az alapellátottság vizsgálata Észak- és Nyugat-Dunántúl falusi településeiben. Győri Tanulmányok 12. Győr, 47-69. o.
- Csizmadia A. (1976) *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Erdei F. (1977) *Településpolitika, közigazgatás, urbanizáció*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Füstös L. - Kovács E. (1989) *A számítógépes adatelemzés statisztikai módszerei* Tankönyvkiadó, Budapest
- G. Fekete É. - Bodolai É (1995) *Együtt! - De hogyan? Kistérségi szerveződések megjelenése a területfejlesztésben* MTA RKK - PHARE Miskolc
- Gyimesi S. (1975) *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Hajdú Z. (1983) A Dél-Dunántúl központi jellegű településeinek vonzáskörzet-rendszere az 1920-as években. *Földrajzi Értesítő*, 1. 49-80. o.
- Hajdú Z. (1992) Település- és településhálózat-fejlesztési politika Magyarországon az államszocializmus időszakában. *Földrajzi Közlemények*, 1-2. 29-37. o.
- Hencz A. (1973) *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Lettrich E. (1975) *Településhálózat, urbanizáció, közigazgatás*. Bp., MTA Állam- és Jogtudományi Intézete.
- Makkai L. (1961) A magyar városfejlődés történetének vázlata. In: Borsos J, (szerk.): *Vidéki városaink*. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 25-75. o.
- Matematikai és statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a területi kutatásokban Szerk: Sikos T T. 1984. *Földrajzi Tanulmányok* 19. Bp. Akadémiai Kiadó
- Matheika M. (1988) *A településhálózat-vizsgálat elméleti és gyakorlati vonatkozásairól*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Pálné Kovács I. (1994) Kistérségek, megyék, régiók és a közeljövő közigazgatása (kutatási zárótanulmány) MTA RKK DTI Pécs
- Perczel K. - Gerle Gy. (1966) *Regionális tervezés és a magyar településhálózat*. Bp., Akadémiai Kiadó.
- Szoboszlai Gy. - Wiener Gy. (1978) *A város szerepe a középszintű területi igazgatásban*. Bp., Államigazgatási Szervezési Intézet.

ECONOMIC AND SOCIAL FEATURES AND TRENDS OF THE SMALL REGIONS IN NORTHWEST TRANSDANUBIA

IRÉN SZÖRÉNYI-KUKORELLI

The essay is based on the former delimitation of the small regions of Northwest Transdanubia. The basis of the delimitation was the physical geographical, historical and ethnographic information in the questionnaires coming from the settlements.

Instead of the delimitation of the Central Statistical Agency, which divided the region into 27 small regions, a more subtle region divided into 48 small regions is now analysed. At the level of the small regions, the method of cluster and factor analysis was selected to analyse the socio-economic characteristics. Having chosen seven groups of characteristics, namely demography, structure of the labour force, infrastructure, general economic activity, industry, agriculture and tourism, and processing each of the small regions with the method of cluster and factor analysis, the small regions were put into groups. Finally, after the summary of the results, different clusters of small regions were defined.

From the point values of the small regions, we can clearly draw *three different stripes of the developed regions* in the spatial structure of the region:

1. *A northern stripe with a northwest-southeast direction*, covering the small regions of Mosonmagyaróvár and Győr.
2. *A western border stripe*, which comprises the Sopron, the Csepreg-Bük, Kőszeg and Szombathely region.
3. *The southern edge of the region* is clearly visible, reaching from the Zalaegerszeg small region, through Little Balaton, the Keszthely-Hévíz Mountains and along the Lake Balaton and through the Várpalota area, to the border of the region.

We can find, however, the so-called “*depression basin*” of the region, covering the border areas of Vas, Veszprém and Zala counties. *The Vasvár, Jánosháza, Sümeg, Zalaszentgrót, Zalakaros small regions and the Somló area* are part of this depression region.